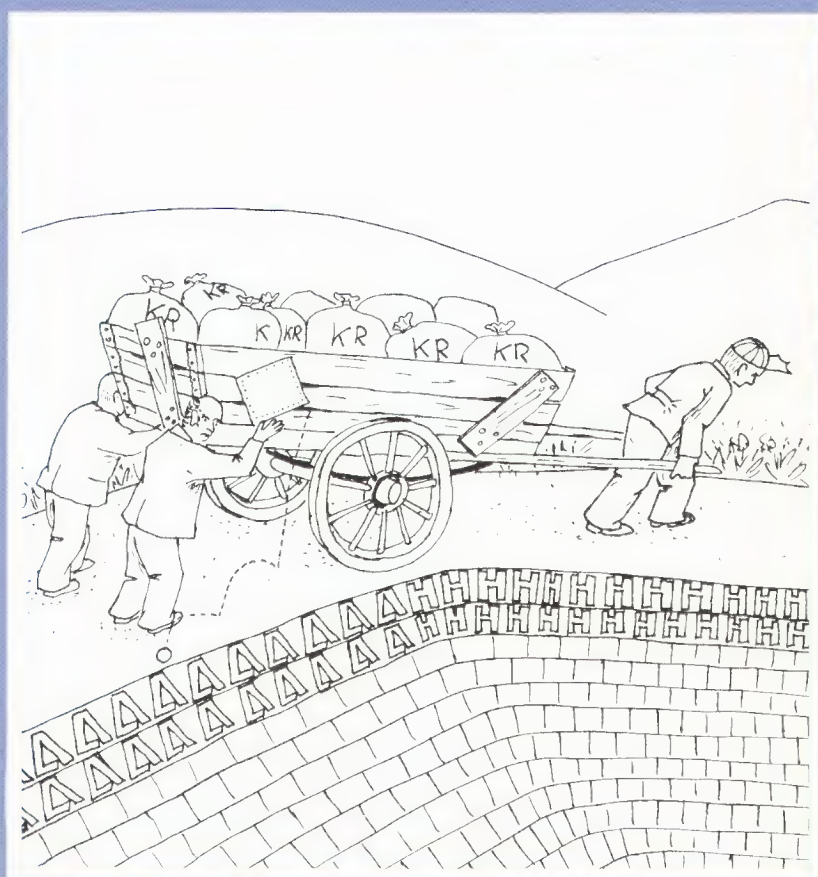

SOSIAL ØKONOMEN

NR. 10 – NOVEMBER 1983 – 37 ÅRG.

Skattebyrden
opp eller ned?

INNHold:

Internasjonal gjeldssituasjon – 6-timers dagen
Skattetrykk og skattefradrag – Nordisk
forskningsråd – Effektivitet og rettferdighet

Innhold

Nr. 10 1983 – 37. årg.

3

ENOK OLSEN:
Den internasjonale
gjeldssituasjon

6

HILDE BOJER:
6-timersdag og
sysselsettingspolitikk

9

TOR HERSOUG:
Skattelettelsen
sosiale profil

11

FORENINGSNYTT

ARTIKLER

12

ØYVIND BØHREN:
Skattefradrag
for realrenter

18

TOR HERSOUG:
Skattertrykk og
progressivitet
de siste 25 år

26

STEINAR JUEL:
Nye instrumenter i det
norske valuta- og penge-
marked

31

MÅNEDENS BØKER:
Nordisk økonomisk
forskningsråd – Årbok 1982
red. av Sigbjørn Atle Berg

Effektivitet og
rettferdighet
av Agnar Sandmo

36

Nye forskningsrapporter

SOSIALØKONOMEN
ISSN 0038-1624

Tegning:
Bjørn Naggum

Skattelettelser snart like overflødige som Vinmonopolet?

Det er utvilsomt enkelte uheldige sider ved vårt skatte- og avgifts-system. Det medfører bl.a. at en vanlig lønnsinntaker, f.eks. en sosialøkonom, må betale med ca. ti timers arbeid for å kjøpe et timeverk utført av en elektriker. Dette bytteforhold som er et nokså klart eksempel på en «urettferdig pris», gjelder vel å merke dersom transaksjonen skjer via lovlige kanaler. «Urettferdigheten» skyldes som alle vet, at begge parter må betale (marginal-) skatt av sin inntekt, og at det dertil kommer moms, sosiale utgifter etc.

Erfaring taler mot at et slikt system i lengden vil kunne overleve. Når motivet for endring blir sterkt nok, vil som regel et eller annet skje. For noen år siden så det ut til at kravet om forenklinger og reduksjoner i skattesystemet var blitt såvidt massivt at det ikke lenger kunne ignorerers.

Det har imidlertid vist seg at skattelettelser som virkelig monner, er praktisk og politisk vanskelig å gjennomføre, og det norske Høyre har ihvertfall foreløpig måttet resignere. Dette har som man måtte vente, utløst sterk kritikk med beskyldninger om løftebrudd, ikke minst fra dem som har motarbeidet reduksjoner. Men i det store og hele ser det ut som folk tar situasjonen med ro.

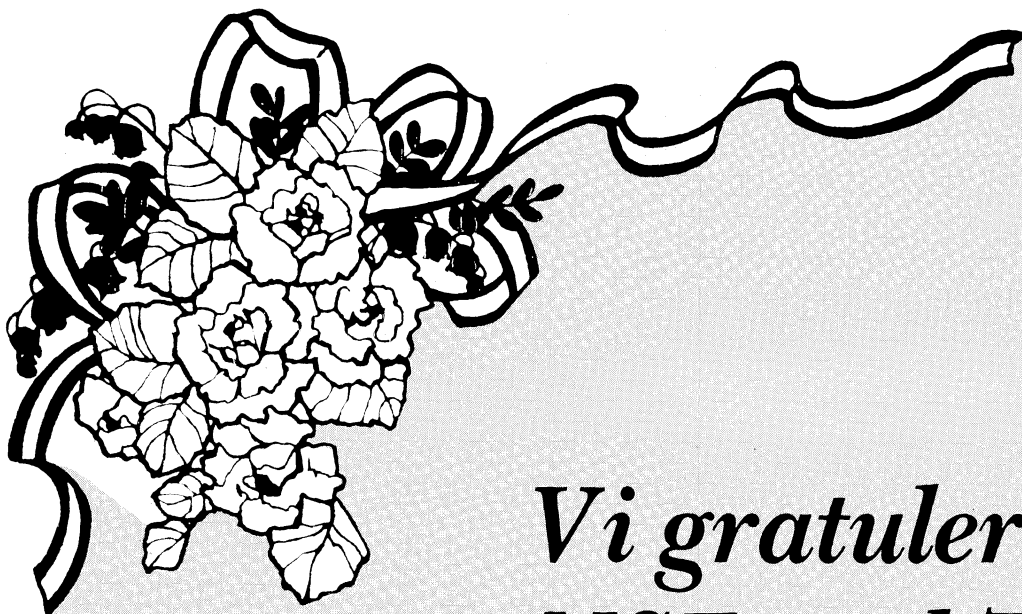
Etter vår mening har dette sammenheng med at store folkegrupper har funnet frem til alternative løsninger. På samme måte som nordmenn under polstreiken i 1982 lærte seg å leve uten Vinmonopolet, har de etterhvert lært å klare seg uten skattelettelser. Dels er de blitt flinkere til å utnytte de «omgåelser» som finnes i skattelovgivningen. Enda viktigere er imidlertid fremveksten av et betydelig svart arbeidsmarked og ikke minst en holdningsendring til dette marked hos folk flest. Før kunne man få et forsiktig spørsmål om det skulle være kvittering. «Du skal vel ha det svart», heter det nå. Ettersom systemet har utviklet seg, er det blitt både velorganisert og effektivt, til ikke liten forundring for en del av oss nordmenn som for få år siden snakket nedlatende om «italienske tilstander».

For dem som i tilstrekkelig utstrekning deltar i systemet, er altså behovet for skattelettelser blitt mindre, spesielt hvis man opptrer på kjøpersiden i en relasjon og som selger i en annen. I mange tilfelle vil lettelser etterhvert måtte vurderes direkte negativt siden de gir få eller ingen fordeler, men muligens betydelige ulemper ved at tilbud på gratis, offentlige tjenester reduseres som følge av mindre skatteinngang. Det synes derfor å bli meget vanskelig for Willoch og Høyre å innfri løftene om vesentlige lettelser i beskatningen.

Vi skal ikke her ta standpunkt til hvor skattenivået bør ligge, men vi synes sporene skremmer. Om folk av grunner som foran nevnt, halvt i spøk og halvt i alvor, er mindre opptatt av skattelette nå enn før, så bidrar dette til å forsterke nødvendigheten av at politikerne seriøst arbeider med skattereformer. Når misnøye, slik vi mener det kan spores, tar former som foran beskrevet, bør dette av politikerne oppfattes som faresignaler.

Redaksjonen

*Vi gratulerer
NSF med 75 år*

DEN NORSKE BANKFORENING

EKSPORTFINANS

NORGES REDERFORBUND

NORWEGIAN SHIPOWNERS' ASSOCIATION

SPAREBANKFORENINGEN I NORGE

Den internasjonale gjeldssituasjon

Spørsmålet som i første rekke tas opp i denne artikkelen er om u-landenes gjeldsproblem er et illikviditetsproblem eller et solvensproblem. Det konkluderes med at utsikter til oppsving i verdensøkonomien, omlegging av den økonomiske politikk i u-landene og at u-landene i stor grad har anvendt sin opplåning til investering at gjeldsproblemet er et illikviditetsproblem. Problemet kan derfor mest hensiktsmessig løses gjennom ad-hoc-pregede løsninger i stedet for mer gjennomgripende reformer der i-landene overtar all eller deler av u-landenes gjeld. Valutafondet spiller en viktig rolle i å bidra til tilpasning i u-landene og til overvåking av u-landenes gjeldssituasjon.

AV
ENOK OLSEN*

Økningen i driftsbalanseunderskuddene i u-landene har fått stor oppmerksomhet i den senere tid. Underskudd representerer ikke nødvendigvis noe problem. Det skulle være normalt at kapital flyter fra mer utviklede land der tilgangen er mer rikelig til u-land hvor kapital er en mer knapp faktor. Problemet består i at driftsbalanseunderskuddet for u-landene¹⁾ sett under ett har økt så formidabelt i de senere år – fra 11 milliarder USD i 1973 til hele 107 milliarder USD i 1981. Selv om u-landenes underskudd er kommet betraktelig ned etter 1981 (kan anslås til 66,5 milliarder i -83), vil den samlede gjelden ved utgangen av dette år ha kommet opp i 664 milliarder USD mot 130 milliarder USD i -73 (femdobling). En vesentlig andel av dette er gjeld til det private bankvesen med relativt kort løpetid. Gjeldsbetjeningen som andel av u-landenes samlede eksport er økt fra 14,4% i 1974 til 23,4% i -82. For 1983 vil den komme ned til 19,3%.

* Enok Olsen arbeider i Norges Bank.

1) Hvem har skylden for gjeldskrisen?

I debatten om gjeldskrisen synes mange å ha vært opptatt av å fordele hovedansvaret for det som er skjedd. Enkelte har ment at ansvaret ligger på bankene som har gitt lån til u-landene uten å foreta noen skikkelig analyse av muligheten for at disse en gang kan betales tilbake. Andre har ment at problemet ligger i u-landene. De har lagt opp til alt for ambisiøse utviklingsprogrammer, og har dessuten på en mangelfull måte tilpasset seg til oljeprisøkningene. Myndighetene i i-landene er blitt kritisert fordi de har ført en stram politikk for å bekjempe inflasjonen og at hovedvekten er lagt på pengepolitikken med de rentevirkninger dette har. Internasjonale organisasjoner på sin side er kritisert fordi de på en ukritisk måte oppmuntret til at oljelandenes overskudd i betydelig grad skulle resirkuleres gjennom det private bankvesen og at en skulle akseptere de motsvarende underskudd og ikke tilpasse seg.

Det synes å være elementer av sannhet i alle

¹⁾ U-land brukes her som identisk med de ikke-oljeeksporterende utviklingsland.

disse forklaringene. Det kan være grunn til å minne om at *gjeldskrisen har sin bakgrunn i en rekke forhold*. Det er på denne bakgrunn meningsløst å henge ut syndebukker her, slik den internasjonale debatt har båret preg av.

2) Er gjeldskrisen et illikviditets- eller et solvensproblem?

Spørsmålet om gjeldskrisen er et illikviditetsproblem eller et solvensproblem, er et spørsmål om u-landenes gjeld kan betraktes som sunn gjeld som kan tilbakebetales etter noen tid eller dårlig gjeld som ikke under noen omstendigheter kan forventes nedbetalt. Dersom det foreligger et illikviditetsproblem, vil løsningsmodellen i stor grad gå ut på at u-landene blir tilført mer lån inntil de kommer over sine midlertidige vansker. Ved insolvens derimot, må en mer gjennomgripende reform til. Nedenfor skal trekkes fram en del momenter som er viktige i denne sammenheng.

(a) Har utenlandsopplåningen gått til konsum eller investering?

Et viktig spørsmål for vurderingen av hvor alvorlig

betalingsbalanse/gjeldssituasjon u-landene står i, er om de lånte midlene er anvendt til dekning av konsum eller til investering. Dersom utenlandslånene i stor grad er gått til investering, skulle dette påvirke betalingsbalanseutsiktene på en positiv måte og dermed muligheten for nedbetaling av gjelden. Valutafondet har i denne sammenheng foretatt en analyse for de 20 land som har størst forgjeldning. Materialet synes å tyde på at *gjeldsøkningen i stor grad er anvendt til investering*. Betalingsbalanseunderskuddene går sammen med høyere innenlandsk sparerate og høyere investeringsrate. I perioden 1968-72 til 1974-77 økte spareraten fra 18% til 20,7%. I de påfølgende fire år økte den videre til 21,7%. Investeringsraten gikk opp fra 18,9% i perioden 1968-72 til 21,9% i 1974-77 og til 23,6% i 1978-81. Økningen i investeringene går gjennomgående utover eller tilsvarende endringer i spareraten for disse landene heller enn å slå ut i reduksjon i underskuddet i utenriksøkonomien. Valutafondet har imidlertid ikke foretatt noen analyse av avkastningen på disse investeringene. Også Institute for

International Economics trekker fram dette i sin framstilling av den internasjonale gjeldssituasjon.

Når dette ikke har slått sterkere ut i eksport- og gjeldstallene har det vel sammenheng med lav vekst i i-landene og at i-landene beskytter sine markeder for import fra u-landene i sterk grad. Men en kan ikke se bort fra at u-landene har foretatt investeringer som ikke kaster noe særlig av seg.

b) Betydningen av vekst i i-landene og renteutviklingen på det internasjonale kapitalmarked

Et annet viktig moment for vurderingen av gjeldssituasjonen er utsiktene til et oppsving i verdensøkonomien og renteutviklingen på de internasjonale kapitalmarkeder. Valutafondet har beregnet at 1% sterkere årlig gjennomsnittlig vekst over 3-årsperioden 1984-86 i industrilandene vil føre til en økning i eksporten for u-landene på 3½% årlig. I 1986 vil dette gi en årlig tilleggseksport på 35 milliarder USD. Dette representerer så mye som en tredjedel av de totale rente- og avdragsbetalingene for u-landene i 1982. Det er for øvrig over halvparten av driftsbalanseunderskuddet som anslås for 1983. En reduksjon på 1% i renten på de internasjonale kapitalmarkeder vil etter et år redusere den årlige strøm av rentebetalinger med om lag 4 milliarder USD. Dette understreker hvor viktig høyere vekst i i-landene og renteutviklingen er for u-landene. Ved et punkt er det rimelig å trekke en skillelinje. Hvis veksten ligger over denne, kan det være realistisk å regne med at finansieringsproblemene lar seg løse. Hvis veksten blir lavere, blir det vanskeligere. Enkelte har antydning at skillelinjen går

ved om lag 3% vekst i i-landene.

(c) U-landenes tilpasningsbestrebelse

U-landene har i den senere tid foretatt en omlegging av den økonomiske politikken som vil bidra til å bringe driftsbalanseunderskuddet ned fra 84 milliarder USD i 1982 til 66,7 milliarder USD i 1983. Nedgangen i driftsbalanseunderskuddet undervurderer antakelig den reelle tilpasning som har funnet sted i utenriksøkonomien. Forbedringen har skjedd til tross for forverring i bytteforholdet, svak vekst i i-landene og høy rentebyrde. Likevel er det behov for ytterligere tiltak. Tilpasningen har hittil i første rekke skjedd ved innstramming i pengepolitikken, men justeringen av finanspolitikken har vært mer ujevn. Fortsatt er budsjettunderskuddene alt for store. Dessuten, ikke alle u-land har vært like flinke til å foreta devalueringer og sørge for mer riktig prissetting.

(d) Helhetsvurdering

Både Valutafondet og Institute for International Economics mener at det går en viktig skillelinje i vurderingen av hvor alvorlig gjeldssituasjonen ved en vekstrate på 3% i i-landene for perioden 1984-86 er. Dersom tilpasningsbestrebelsene i u-landene fortsetter, kan en regne med at driftsbalanseunderskudd lar seg finansiere. Gjeldssituasjonen er da fullt ut håndterbar. Begge mener at det er utsikter til dette. Dette forutsetter blant annet at budsjettunderskuddet i USA reduseres slik at rentenivået internasjonalt bringes noe nedover. Det regnes med at vi i 1983 vil se en nedgang i gjeldsbetjeningen som andel av eksporten til 19% mot 24% i 1982. For de 20 store låntakerlandene

kan en vente en enda sterkere nedgang – fra 40% til 30%. For perioden 1984-86 anslås at driftsbalanseunderskuddet i u-landene vil ligge i området 14% av eksporten. Dette er i så fall en betydelig forbedring sammenliknet med de 3 siste årene da forholdstallet lå i overkant av 20%. Enkeltland vil selvfølgelig kunne få problemer.

Det forutsettes ovenfor at privatbankene ikke reduserer sine bankutlån i tiden framover. For 1984 forutsetter IMF en økning på 7%. Sentralt i denne forbindelse er også om den åttende kvoterevisjonen trer i kraft som planlagt 1. januar 1984.

Undertegnede deler i hovedsak disse vurderingene, selv om utsiktene til en varig oppgang i verdensøkonomien enda må betraktes som usikre.

3) Hvilken rolle kan Valutafondet spille for å avhjelpe gjeldssituasjonen og hvilken rolle spiller organisasjonen i dag?

(a) Fondets bidrag til tilpasning i u-landenes økonomiske politikk

En sentral del av den funksjon Valutafondet spiller er at organisasjonen gir midlertidige lån til land som har betalingsbalansevanskeligheter. Lån er som regel betinget av at det utformes et økonomisk-politisk program for å rette opp økonomien på mellomlang sikt. Valutafondet bidrar derfor til å fremme en ordnet tilpasning hos låntakerlandene. Dette er viktig fordi dette skaper trygghet for at de enkelte lands gjeldsproblemer kan løses innenfor en rimelig tidshorisont. Dette gjør privatbankene mer villige til å fortsette sine utlån enn de ellers ville ha vært. Det er beregnet at hver USD som Valutafondet yter i lån (sammen med et

tilpasningsprogram) gir 4 USD nye privatbanklån. Det er i en slik gjeldssituasjon som en nå står overfor stor fare for at enkelte banker avstår fra å fornye sine lån til utsatte u-land. Da kan det oppstå farlige kjedereaksjoner. Når den internasjonale forgjeldingen har nådd et så høyt nivå får den i tillegg til sitt reelle innhold et visst psykologisk innslag. Fondet bidrar både til å rette opp det reelle problem og styrke tilliten. Det kan nevnes at Fondet i enkelte tilfeller ikke har vært villig til å gi lån til enkelte land før det er oppnådd enighet mellom debitorlandet og privatbankene om utvidede lånekreditter. Dermed har en forhindret faren for at bankene samtidig reduserer sine utlån, noe som ville være skjebnesvangert for det finansielle system.

Hvor sterk rolle Fondet vil kunne spille i denne sammenheng, er avhengig av mengden av ressurser organisasjonen har tilgjengelig. Medlemslandene har blitt enige om å øke ressursgrunnlaget (kvotene) med 47,5%. Det er foreløpig noe uklart når revisjonen vil tre i kraft. Tanken er at den skulle tre i kraft fra årsskiftet 1983/84. Revisjonen har møtt betydelig motstand i den amerikanske Kongressen. Norge var blant de første medlemsland som ratifiserte utvidelsen av ressursgrunnlaget.

Det ville vært en fordel om den åttende kvoterevisjon hadde blitt større. Fondets ressurser tilsvarer i dag bare 4% av verdenshandelen, mens forholdstallet var 10% opp til begynnelsen av -70-årene.

(b) Overvåking av gjeldssituasjonen

Valutafondet har i løpet av siste år tatt skritt for å forsterke overvåkingen og vurderingen av landenes

utenlandsopplåning og for-
gjelding i forbindelse med
sine regulære analyser
over den økonomiske poli-
tikk landene fører. En fore-
tar først en vurdering av
landets gjeldsbetjenings-
byrde på mellomlang sikt
for alternative driftsbalan-
seresultater for deretter å
gi en vurdering av den øko-
nomiske politikk som må til
for å nå det driftsbalansere-
sultatet som er forenlig med
oppretholdelse av en rime-
lig gjeldsbetjening.

**4) Er det behov for en gjen-
nomgripende reform el-
ler mer ad hoc-pregede
løsninger i hvert enkelt
tilfelle?**

Utsikter til sterkere og
mer varig vekst i i-landene,
fortsatte tilpasningsbestre-
belser i u-landene og det
forhold at u-landene har
brukt en stor andel av uten-
landsopplåning til investe-

ring trekker i retning av at
gjeldssituasjonen er hånd-
terbar og at det ikke kreves
noen gjennomgripende re-
form der i-landene overtar
større eller mindre del av
utviklingslandenes gjeld på
det nåværende tidspunkt.
En må også regne med at
den åttende kvoterevisjon
vil tre i kraft om enn ikke
akkurat på det tidspunkt
som opprinnelig var forut-
satt. Problemene kan der-
for fortsatt best løses i hvert
enkelt tilfelle. En kan fort-
satt bruke den løsningsmo-
dell som allerede er prakti-
sert der et IMF-program,
utvidede banklån, konsoli-
deringsforhandlinger og of-
fisielle «bridging loans»
inngår.

Løsninger der i-landene
overtar gjelden medfører
en del ulemper. For det før-
ste vil de fleste slike opp-
legg oppleves som urettfer-
dig av de mer påholdne ut-
viklingsland og kan skape
farlig presedens. For det
annet tas bort det insita-

ment bankene i dag har til å
gi lån eller bankene slipper
for lett fra sitt ansvar. De må
i dag gi nye lån for å be-
skytte kvaliteten på de lån
som tidligere er gitt («len-
ders trap»). Fjernes dette
insitament kan det få følger
for bankenes interesse for å
yte lån i framtiden. Alterna-
tivt slår dette slik ut at
bankene ekspanderer sine
utlån for sterkt igjen fordi
de slapp for lett fra sitt an-
svar. Selv om ad hoc-preg-
ede løsninger for tiden
kan se mest lovende ut kan
utviklingen ta en annen vei
enn forutsatt. Det kan være
meget hensiktsmessig at en
tenker gjennom alternative
reformforslag som en sik-
kerhetsventil dersom en
uventet situasjon skulle
oppstå med sikte på å gjøre
det lettere å komme fram til
enighet om en løsning da.

En løsning som ligger
midt mellom ad hoc-preg-
ede og de reformpregede
forslag, er blitt foreslått av
Lord Lever (UK) og Witte-

veen (tidligere Managing
Director IMF) – sistnevnte
under den tradisjonelle Per
Jacobsens forelesning
under IMF's årsmøte d.å.
En skal ikke ta stilling til
denne idéen her, men bare
referere den kort.

Forslaget går ut på at det
opprettres en garantiord-
ning for eksempel under
IMF som beskytter bank-
ene mot 75% av den politis-
ke risiko som påføres ved å
gi nye lån. Forsikringen gis
kun dersom debitorlande-
ne imøtekommer de krav til
gjennomføringen av politik-
ken som IMF stiller. Tanken
med dette forslaget er blant
annet at myndighetene og
internasjonale organisasjo-
ner skal slippe å komme i
den nåværende dobbelt-
stilling med på den ene
side (Bankinspeksjonen) å
advare mot for sterke utlåns-
engasjementer i u-landene
og på den annen side opp-
muntre til dette (internasjo-
nale organisasjoner/sentral-
banker).

UNDERDIREKTØR

til Skatteøkonomisk gruppe

Gruppens hovedarbeidsområde er makroøkonomisk planlegging i tilknytning til skatte-,
finans- og pris- og inntektspolitikken.

Underdirektøren er ekspedisjonssjefens stedfortreder.

Sosialøkonomisk embetseksamen eller tilsvarende utdanning er nødvendig. Det vil bli lagt
vekt på erfaringer fra arbeidsområdet og arbeidsledelse.

Nærmere opplysninger ved ekspedisjonssjef Hallvard Borgenvik i tlf. 11 98 29.

Lønnstrinn 29.

Søknader sendes

FINANS- OG TOLLDEPARTEMENTET

Administrasjonskontoret,

Postboks 8008 Dep., Oslo 1

Søknadsfrist 1. desember 1983.

Aktuell kommentar:

6-timersdag og sysselsettingspolitikk

Det er stygt å nevne deling av arbeid som sysselsettingspolitikk i Norge. I denne kommentaren uttrykker forfatteren sin forbauselse over at den politiske og faglige debatten om sysselsetting stadig føres som om arbeidstida er 40 timer og skjult arbeidsløshet ikke finnes, til tross for at arbeidstida synker, yrkesaktiviteten i heltidsarbeid synker, og til tross for at deling av arbeid er praktisk politikk i Norge i dag.

AV
HILDE BOJER*

Deling av arbeid som sysselsettingspolitikk er i ferd med å slå gjennom i fagbevegelsen i Europa, men er fortsatt regnet som dårlig tone i Norge. Både 6-timers dagen og mindre drastiske nedskjæringer av arbeidstida blir avvist. Artikkelen til Brunstad og Holm i forrige nummer av Sosialøkonomen er representativ. De skriver: «Å bruke sysselsettingsargumentet for innføring av 6-timers normal-arbeidsdag vil derfor være lite holdbart, etter vår mening. En slik reform bør begrunnes med reelle argumenter, enten sosialpolitiske eller kvinnepolitiske, og ikke sysselsettingsargumenter, som kanskje synes mer opportune i en tid med voksende arbeidsløshet.»

Dette skillet mellom sosialpolitikk, kvinnepolitikk og sysselsettingspolitikk forekommer meg mer enn kunstig. Mitt perspektiv på 6-timers dagen er i hovedsak kvinnepolitisk: Lønnet arbeid til kvinner, lønnet arbeid som gjør det mulig å forsørge seg selv, er et kvinnepolitisk hovedkrav. Det innebærer både at flere kvinner må få sjansen til å bli yrkesaktive, og at arbeidstida for de yrkesaktive kvinnene må bli lengre. Men da trengs flere

* Hilde Bojer arbeider på Sosialøkonomisk institutt.

lønnede arbeidsplasser. Hvis 6-timers dagen minsker sysselsettingen, er det all grunn til å gå mot en slik reform, også fra kvinnepolitisk synspunkt.

Spøkelsesaktig debatt

Den kvinnepolitiske synsvinkelen gjør også at mye av den politiske og faglige debatten omkring kortere arbeidstid nærmest virker litt spøkelsesaktig på meg. Både politiske argumenter og teoretiske modeller bygger på en virkelighet jeg ikke kjenner igjen: en virkelighet hvor det er full sysselsetting i Norge (eller nesten), og hvor arbeidstakerne har lik arbeidstid: 40 timer i uka.

Det vanligste argument mot deling av arbeid som sysselsettingspolitikk er at slik deling er å gi opp kampen for den fulle sysselsetting. Så lenge det fortsatt er mange udekte behov må arbeidsplasser i framtida skapes gjennom økt produksjon, slik vi har gjort det før. Det er meningsløst å betrakte mengden arbeid i samfunnet som gitt, og noe som skal fordeles.

Ideologisk er dette synet sikkert bra, men praktisk har det lite for seg. Den økonomiske veksten i Norge etter krigen har ikke gitt lønnet arbeid til alle. Offisiell arbeidsløshet har vært lav, men det har yrkesdeltakingen også. Yrkesdeltakingen for menn har sunket fra folketelling til folketel-

ling, også fra 1970 til 1980. For kvinner har yrkesdeltakingen gått opp det siste tiåret, men i hovedsak ved deltidsarbeid. Den såkalte fulle sysselsetting i Norge har gått sammen med utstøting fra arbeidsmarkedet, stor skjult arbeidsledighet og et arbeidsmarked for kvinner som er dramatisk ulikt mennenes.

La meg gi noen tall fra Arbeidskraftundersøkelsen. I 1982 var 79% av mennene og 57% av kvinnene mellom 17 og 74 år med i arbeidsstyrken etter AKU's definisjon. Men hvis vi ser på hvor mange som arbeidet 30 timer i uka eller mer, var det bare 64% av mennene og 27% av kvinnene. Differansen – 15% av mennene og 30% av kvinnene i yrkesaktiv alder – var enten arbeidsløse eller arbeidet mindre enn 30 timer i uka. Videre har andelen av personer i arbeidsstyrken som arbeider under 30 timer i uka økt fra 18% i 1972 til 30% i 1982. Økingen avspeiler seg i AKU's tall for gjennomsnittlig ukentlig arbeidstid. Denne har sunket langsomt, men jevnt fra år til år, og var 36 timer i 1982. Det er lenge siden 40-timers uke var det normale i Norge!

Men bak gjennomsnittet skjuler det seg en stor forskjell mellom kvinner og menn: For kvinner var arbeidstida i 1982 snautt 29 timer, for menn vel 41 timer i uka. Kvinnene har altså innført 30 timers uke for-

lengst – og helt uten lønnskompensasjon.

Forskjellene i arbeidstid viser seg i inntektsstatistikken. Jeg har sammenliknet brutto lønnsinntekt for kvinnelige og mannlige lønnstakere ifølge inntektsundersøkelsene i 1970, -76 og -79. Kvinnenes gjennomsnittsinntekt var temmelig nøyaktig halvparten av mennenes hvert år.

Dette bildet: synkende yrkesdeltaking og vel 40 times uke for menn, økende yrkesdeltaking, men under 30 timers uke for kvinner, viser at økt produksjon ikke har gitt arbeid til alle i Norge. Videre er det klart at økonomisk likestilling mellom kvinner og menn krever at vi får lik arbeidstid.

Kan vekst gi nok arbeid?

I 1970-årene økte sysselsettingen med ca. 17 000 beregnede årsverk pr. år. I 80- og 90-årene trengs flere nye arbeidsplasser enn dette bare for å sysselsette de nye ungdomskullene. Hvis dessuten kvinners yrkesaktivitet skal øke og kvinners arbeidstid skal øke, uten at flere menn blir yrkespassive eller skjærer ned på arbeidstida, vil det kreve større vekst i sysselsettingen enn Norge har greidd hittil etter krigen.

Jeg kan ikke bevise at slik vekst er umulig. Men i lys av erfaringene synes jeg nok bevisbyrden etter hvert må ligge på dem som hevder at full sysselsetting

Kvinner i tjenesteytende næringer utgjør i dag en vesentlig del av arbeidstokken. Foto: Samfoto. Ola Lagarhus.

er mulig uten fortsatt reduksjon i arbeidstid eller yrkesaktivitet. De må forklare enten hvordan den økonomiske veksten i framtida skal bli større enn før, eller hvordan vi i framtida skal føre en økonomisk politikk som gir langt flere syssel-satte pr. produsert enhet.

Eller – de må gjøre klart for seg selv og andre at full sysselsetting for dem ikke betyr heltidsarbeid for kvinner og ikke betyr lik arbeidstid for kvinner og menn.

Jeg tror deling av arbeid er en nødvendig forutsetning for full sysselsetting og rettferdig inntektsfordeling. Det følger selvsagt ikke av dette at deling av arbeid er tilstrekkelig i den forstand at kortere arbeidsdag faktisk vil gi flere lønnede arbeidsplasser. Men jeg synes en del av de teoretiske betraktningene omkring virkningene av kortere arbeidsdag, for eksempel artikkelen til Holm og Brunstad, er lite overbevisende, fordi de begynner i feil ende.

Det må for eksempel være galt å studere virknin-

gene av kortere arbeidsdag på bedriftenes atferd under forutsetning av uendret økonomisk politikk for øvrig. Hvis utgangspunktet er at større yrkesaktivitet samfunnsøkonomisk er en vinning (lavere utgifter på trygdebudsjettene), er det rom for å kompensere be-

driftenes reelle merutgifter ved kortere dag men flere ansatte. Jeg synes også det må være innlysende at redusert arbeidstid ikke kan oppfattes som et kortsiktig virkemiddel mot arbeidsløshet: det dreier seg om langsiktig planlegging for større yrkesdeltaking og nye måter å organisere arbeidslivet på. Da er det viktig og nødvendig å beregne geografiske og yrkesmessige misforhold mellom de eventuelle nye arbeidsplassene og den ledige arbeidskraften. Men «Mismatch» problemet er løselig bare hvis en ikke tar tid og planlegging til hjelp.

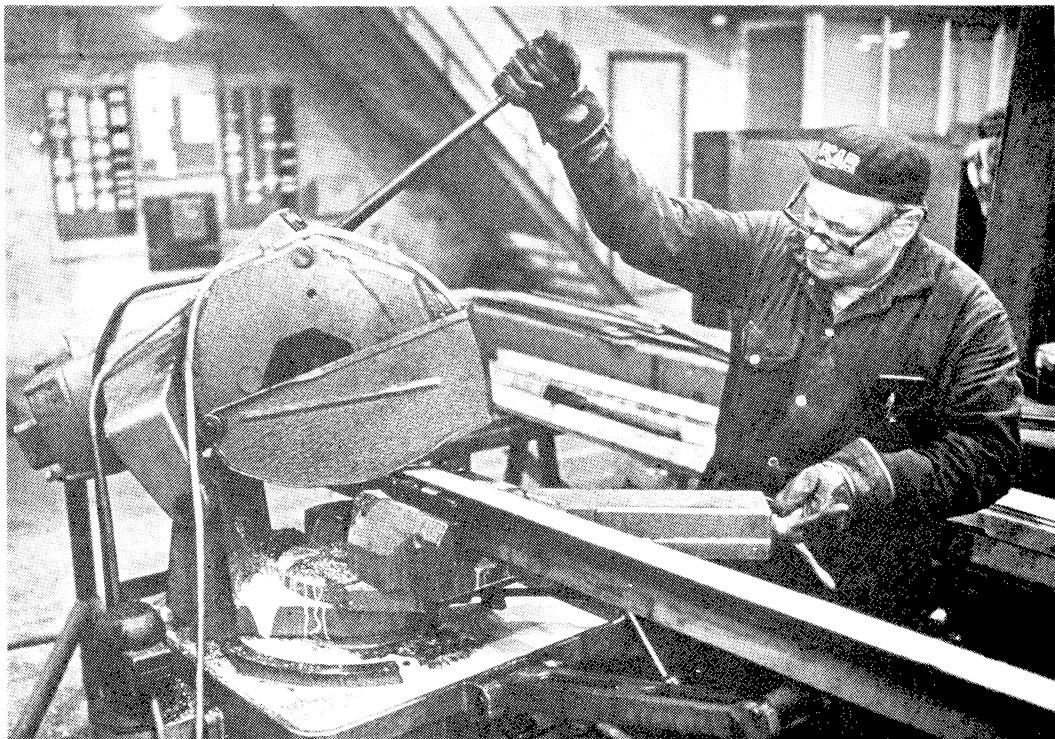
Mulighet for sterk omorganisering av arbeidslivet

Når jeg snakker om 6-timers dag og deling av arbeid, blir jeg ofte møtt med det argument at produktiviteten vil øke så mye at kortere arbeidstid ikke gir flere arbeidsplasser ved gitt produksjon. Studiene av sammenhengene mellom arbeidstid og produktivitet bygger stort sett på erfaringer fra industrien. Etter hvert som det overveld-

ende flertall av norske arbeidstakere er ansatt i tjenesteytende næringer, synes jeg det blir lite nyttig å drøfte sysselsetting og produktivitet som om det stort sett var industri det dreier seg om.

Men det at produktiviteten ikke øker blir også brukt for å begrunne at kortere arbeidsdag ikke gir flere arbeidsplasser! Da er resonnementet at bedriftenes kostnader vil øke, selv uten lønnskompensasjon, og dermed vil produksjonen – og sysselsettingen – gå ned på grunn av konkurranse og/eller sviktende etterspørsel. Når det gjelder innenlandsk produksjon, i det offentlige eller privat, mener jeg samlet produksjon må kunne påvirkes gjennom vanlig politikk for å opprettholde innenlandsk etterspørsel. Derimot er det selvsagt viktig å se på kostnadene i konkurranseutsatte næringer.

Et argument for at kostnadene øker er «personavhengige kostnader»: administrasjon osv. Det tror jeg uten videre er riktig, men slike kostnader må veies

Den «typiske» industriarbeideren er nå mindre representativ, og dette bør man huske ved studier av forholdet mellom arbeidstid og produktivitet. Foto: Samfoto.

mot eventuelle samfunns-økonomiske gevinster ved kortere arbeidsdag.

En annen type kostnads-øking som både Brunstad og Holm og andre tar opp, virker mindre overbevisende. Realkapitalen vil bli dårligere utnyttet ved kortere arbeidsdag, hevder de, og da øker kostnadene. Dessuten vil teknisk stivhet, som for eksempel i prosessindustrien, føre til at produksjonen entydig er bestemt av hvor lenge realkapitalen er i arbeid, og da blir sysselsettingsvirkningen av kortere arbeidsdag null, mens produksjonen ganske sikkert går ned.

Begge disse resonnementene står og faller med en forutsetning om at kortere arbeidsdag for den enkelte arbeider også gir kortere åpningstid for bedriften. Ved sterk reduksjon av arbeidsdagen kan hele tankegangen snus på hodet: kortere arbeidsdag gjør det mulig med flere skift og bedre utnytting av realka-

pitalen. I yttertilfellet med fullstendig teknisk stivhet vil sysselsettingen da øke proporsjonalt med nedskjæring av arbeidsdagen, og produksjonen blir uendret. Ved utvidet driftstid vil produksjonen øke, og sysselsettingen øke *mer* enn proporsjonalt!

Nå er det ikke sysselsettingen i prosessindustrien som avgjør antall arbeidsplasser i Norge framover, men eksemplet viser hvor avgjørende valg av forutsetninger er for konklusjonene man kommer fram til – her som ellers.

Nå har jeg trukket fram dette resonnementet også fordi det viser at analyser av 6-timers arbeidsdag ikke bør bygge på analyser av mindre reduksjoner i arbeidstida. 6-timers dagen som normal-arbeidsdag gir mulighet for sterk omorganisering av arbeidslivet, og er kvalitativt forskjellig fra vanlige arbeidstidsforkortinger hvis den innføres planmessig, og bevisst. Et

av de mange gode argumentene for 6-timers dagen er nettopp at den kan skape et åpnere samfunn med lengre åpningstider. Ikke i prosessindustrien først og fremst, men i butikker, offentlige kontorer, servicesteder; et samfunn hvor ikke alle begynner og slutter på jobben samtidig.

Redusert arbeidstid er praktisk politikk

Til slutt har jeg lyst til å trekke fram litt vulgær empiri igjen. Deling av arbeid – riktignok uten lønnskompensasjon – er praktisk politikk i Norge i dag. I Nasjonalbudsjettet for 1984 heter det:

«Målt i årsverk antas den (sysselsettingen HB) å øke med omlag ¼ pst. Fortsatt øking av deltidsarbeid vil da medføre at antall personer i arbeid vil øke med mer, anslagsvis opptil 1 pst. Dette vil i *så fall*¹⁾ kunne gi

¹⁾ Min utheving HB.

rom for opprettholdelse av dagens yrkesfrekvenser og bidra til gunstigere utvikling på arbeidsmarkedet gjennom 1984.» Også i Arbeiderpartiets alternative statsbudsjett beregnes antallet nye arbeidsplasser under den forutsetning at det skal gå mer enn én sysselsatt på et årsverk: altså deltidsarbeid.

Både regjeringspartiene v/Finansdepartementet og Arbeiderpartiet regner således med at deltidsarbeid gir høyere sysselsetting og lavere arbeidsløshet enn vi ellers ville fått. Nå kan selv sagt disse ta feil. Men de siste årene har antall sysselsatte faktisk økt mens den ukentlige arbeidstid har sunket.

Deling av arbeid er sysselsettingspolitikk på arbeidsmarkedet og i offentlig planlegging. I lys av dette blir jeg stadig forbauset over en debatt hvor deling av arbeid betraktes som teoretisk umulig og ideologisk forkastelig.

BYRÅSJEF

til Skatteøkonomisk gruppe

Gruppens hovedarbeidsområde er makroøkonomisk planlegging i tilknytning til skatte-, finans- og pris- og inntektspolitikken. Med forbehold om Stortingets godkjenning har gruppen en ledig byråsjefstilling fra 1. januar 1984.

Sosialøkonomisk embetseksamen eller tilsvarende utdanning er nødvendig. Det vil bli lagt vekt på erfaring fra arbeidsområdet.

Nærmere opplysninger ved ekspedisjonssjef Hallvard Borgenvik i tlf. 11 98 29. Lønnstrinn 27.

Søknader sendes

FINANS- OG TOLLDEPARTEMENTET,

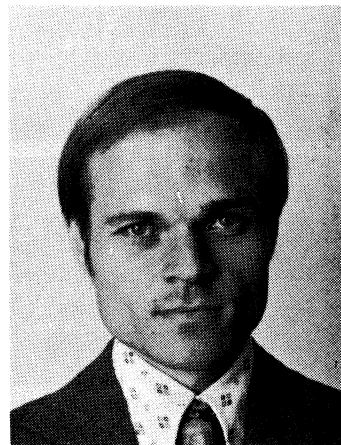
Administrasjonskontoret,

Postboks 8008 Dep., Oslo 1

Søknadsfrist 1. desember 1983.

Skattelettelsesens sosiale profil

Siste statsbudsjett foreslår nye skattelettelser. Den sosiale profil ved disse blir belyst og sammenlignet med profilen i de foregående budsjetter. Arbeiderparti-regjeringens skatteendringer i 1981 fremstår som langt mindre sosiale enn de som er foretatt senere. Det argumenteres imidlertid for at den sosiale profil må vurderes i sammenheng med det som samfunnsøkonomisk kan vinnes ved reduksjon i marginalsatten.

AV
TOR HERSOUG*

Vi har fått et nytt statsbudsjett med nye skattelettelser og en ny diskusjon om den sosiale profil. Statsbudsjettet i fjor ble møtt med sterk kritikk mot skattelettelsesens sosiale profil, bl.a. fra LO's ledelse. I år har denne kritikk vært langt svakere. Profilen nå er ikke så mye forskjellig fra forrige gang, men omfanget av skattereduksjonene er mindre. I Arbeiderparti-regjeringens siste år, 1981, ble det gjennomført skattelettelser som var klart mer usosiale enn det som senere har vært gjennomført. En diskusjon om skatteendringenes sosiale profil blir imidlertid lett for partiell. Utjevningshensyn må veies mot samfunnsøkonomiske omkostninger i form av større vekt på «frynsegoder», skatteunndragelser, svart arbeid og vridning til mindre effektiv bruk av arbeidskraft. En slik avveining virker kanskje selvfølgelig, men synes ofte glemt i den politiske debatt. Det er også momenter som taler for at sterkere skatteutjevning delvis motvirker sin hensikt ved at den kan bidra til høyere inflasjon og

dermed større fordel for dem med stor gjeld.

«Sosial» i forbindelse med skatteendringer er i den økonomisk-politiske debatt ensbetydende med større likhet i inntekt etter skatt. Språkbruken er verdiladet. Alle tiltak som ikke fremmer inntektsutjevning blir «usosiale», og følgelig forkastelige, noe som er et lite heldig utgangspunkt for helhetlige vurderinger. Vi skal imidlertid holde oss til gjengs språkbruk her.

Det er mange måter å definere og måle hvor sosial profilen er. Vi skal her illustrere den ved å se på utviklingen i skattebyrde (gjennomsnittlig skattesats) og kjøpekraft for ulike grupper som hele tiden ligger på samme inntektsnivå i forhold til gjennomsnittslønn. Den samlede skatt vi legger til grunn, omfatter inntektsskatt til stat og kommune samt medlemsavgiften til folketrygden. Barne-trygden kommer til fradrag. Vi tar bare hensyn til minste- og oppgjørsfradrag og ser på enslige lønnstakere uten forsørgelsesbyrde og familier med to barn og én inntekt.

Vi regner med at gjennomsnittslønnen (etter nasjonalregnskapets definisjon) stiger med 7,5% i år, og at den stiger med 5% neste år i overensstem-

melse med regjeringens målsetting. Den kommer da opp i ca. kr. 115 000,-. Enslige som hele tiden ligger på gjennomsnittslønn, får da sin gjennomsnittlige skattesats redusert med 0,6 prosentpoeng (fra 33,3% til 32,7%). Tabell 1 viser endringene på ulike lønnsnivåer. w er gjennomsnittlig lønnsnivå.

Første linje viser virkningene av de foreslåtte skatteregler for neste år. Endringene i gjennomsnittlig skattesats blir ikke særlig store. Hvis man definerer en skatteendring som sosialt nøytral hvis skatteprosenten endres like mange prosentpoeng på alle inntektstrinn, er det bare en svakt usosial tendens det legges opp til. Hvis vi ser på den samlede virkning gjennom de årene Høyre/treparti-regjeringen har bestemt skattesatsene, blir den usosiale tendens noe

sterkere, se annen linje i tabellen. De skatteendringer Arbeiderparti-regjeringen foretok på bare ett år i 1981, er imidlertid adskillig mer usosiale enn dette, se tredje linje.

La oss også se på kjøpekraftsutviklingen for de samme inntektsnivåer. Vi forutsetter en stigning i konsumprisindeksen for 1983 på 8,25% (i Konjunkturten- densene for september fra Statistisk Sentralbyrå anslås økningen til 8-8,5%). For neste år går vi ut fra en stigning på 6%, som er regjeringens forutsetning. De tallene vi har beregnet i tabell 2 gjelder for dem som hele tiden ligger på samme relative nivå i forhold til gjennomsnittslønn; altså som om alle skulle få samme prosentvise økning i sin inntekt. Dette er gjort for å illustrere utviklingen for ulike nivåer på inntektsskalaen. Det betyr selvfølgelig

Tabell 1. Endring i gjennomsnittlig skatteprosent i skatteklasser 1 uten forsørgelsesbyrde.

	0,5 w	0,75 w	w	1,5 w	2 w	3 w
Fra 1983 til 84 ...	0	+0,2	+0,6	+0,6	+0,7	+0,1 ¹⁾
Fra 1981 til 84 ...	+0,3	+0,7	+1,3	+1,3	+1,4	+1,7 ¹⁾
Fra 1980 til 81 ...	0,9	+0,7	+1,7	+2,7	+2,9	+2,9

¹⁾ Øvre grense for pensjonsdelen av folketrygdens medlemsavgift er antatt å bli kr. 285 600,- i 1984 (som tilsvarer en økning i grunnbeløpet på ca. 8% fra 1. mai).

* Tor Hersoug arbeider på Sosial-økonomisk institutt.

Tabell 2. *Prosentvis endring i kjøpekraft (realdisponibel inntekt) i skatteklasse 1 uten forsørgelsesbyrde.*

	0,5 w	0,75 w	w	1,5 w	2 w	3 w
Fra 1983 til 84 ...	+0,5%	+0,8%	+0,6%	0,5%	0,4%	+0,8%
Fra 1981 til 84 ...	+0,9%	+0,2%	0,8%	1,1%	1,4%	2,4%
Fra 1980 til 81 ...	+2,4%	+0,8%	1,4%	3,6%	4,4%	6,1%

ikke at vi tror at alle alltid faktisk får samme relative lønnsøkning. For eksempel kan lavlønsprofil ved lønnsoppgjørene et år bidra til at noen som opprinnelig ligger på 0,75 w stiger til f.eks. 0,77 w og at noen på 2 w faller til 1,95 w.

Tabell 2 viser stort sett det samme bildet mht. sosial profil som tabell 1. Av tredje linje får man inntrykk av at skattelettelsene i 1981 var svært usosiale for enslige lønnstakere uten forsørgelsesbyrde, langt mer enn de etterfølgende års skattelettelser.

Skal man redusere marginals-katten og samtidig sørge for at de med lav lønn i klasse 1 får tilsvarende skattelettelse, må man øke klassefradaget eller minste- og oppgjørfradraget så det monner. Dette har imidlertid ikke vært gjort og skyldes kanskje at det merkbart ville svekke kommunenes skatteinntekter.

Barnetrygden og forsørgerfradraget har økt betydelig i alle de senere år. Dermed har man fått til lavere netto skattesats på alle inntektsnivåer for barnefamiliene. Tabell 3 viser endring i skattesats for to-barnsfamilier.

Av første linje i tabell 3 ser vi at de foreslåtte skat-

teendringer for neste år er sosialt nøytrale for to-barnsfamilier (med én inntekt). Ser vi på den samlede virkning i den borgerlige regjeringstid, må skattelettelsene kunne sies å ha en svakt positiv sosial profil for disse familier, se annen linje. Arbeiderparti-regjeringens skattelettelse i 1981 fremstår imidlertid med negativ sosial profil også for barnefamiliene.

Tabell 4 viser kjøpekraftsutviklingen for to-barnsfamiliene.

Målt ved kjøpekraftsutviklingen fremstår de samlede skatteendringer fra 1981 til -84 mest som sosialt nøytrale, se annen linje. Skatteendringenes usosiale profil fra 1980 til -81 synes nå enda mer markert.

Endring i indirekte beskatning og subsidier har også sosiale aspekter. Husholdninger på ulike inntektstrinn har gjerne ulik vektfordeling på de ulike varegrupper i sitt konsum. Reduksjon i subsidier eller økning i særavgifter på varer som har størst budsjettandel hos lavinntektsgrupper, vil virke «usosialt». Å måle slike effekter er en omfattende oppgave. Det er imidlertid grunn til å tro at det å regne med slike tiltak, ikke ville gjøre end-

ringene i 1981 noe mindre usosiale sammenlignet med de etterfølgende års endringer, snarere tvert imot.

I senere års tariff-forhandlinger har utvikling i reallønn etter skatt stått sentralt. Da skulle skatteendringenes fordeling på ulike inntektsnivåer spille mindre rolle for inntektsfordelingen etter skatt idet lønnstilleggene på ulike trinn ville avpasses etter skatteendringene. I praksis er det nok en tendens til at dette skjer. Nå blir imidlertid langt fra alle lønnstillegg fastsatt bare gjennom sentrale forhandlinger. Derfor vil profilen ved skatteendringer sannsynligvis ha en viss betydning for kjøpekraftsutviklingen for ulike inntektsnivåer.

Et annet moment kan også komme inn. En brattere progresjonskala fører trolig til større lønnskrav fra høylønnsgruppene. Det er ikke vanskelig å tenke seg forhold som gjør at gjennomsnittlig lønnsvekst derved vil øke, som igjen vil bidra til større inflasjon. Høy inflasjonstakt gjør det mer fordelaktig å ha stor gjeld, og de med størst inntekt har gjerne også størst gjeld. Altså kan forsøk på utjevning gjennom større progressivitet sette igang krefter som iallfall delvis vil motvirke den faktiske utjevning.

Det er i praksis klare begrensninger for hvor mye myndighetene kan redusere de samlede skatter ut fra hensyn til andre økonomiske mål. Skal man da innenfor de gitte rammer få til en

merkbar reduksjon i marginals-katt over hele linjen, må det nødvendigvis gå ut over den sosiale profil.

Hvorvidt lavere marginals-katt ville få folk til å arbeide mer, er usikkert fordi det kommer inn både en substitusjonseffekt og en inntektseffekt som virker i hver sin retning. Men høy marginals-katt bidrar til oppvekst av såkalte «frynsegoder» til delvis erstatning for lønnstillegg. Dette er ikke i overensstemmelse med velferdsoptimal bruk av ressurser. Høy marginalskatt belønner og stimulerer videre til større oppfinnsomhet og dristighet mht. skatteunndragelser og svart arbeid. Det stimulerer også til at folk med høy produktivitet i sitt normale yrke delvis bruker sin arbeidskraft til annen type arbeid, f.eks. forskjellig håndverksarbeid, hvor deres produktivitet er lav. Samfunnsmessig er dette uheldig bruk av ressurser.

Omfanget og betydningen av de ulike faktorer vet vi ikke så mye om, men summen er neppe av neglisjerbar størrelsesorden. Det finnes altså argumenter som taler for reduksjon i marginals-katten over et større område av inntektskalaen ut fra at det da kan bli mer å dele på alle. Hvor «sosial» profilen ved skatteendringer bør være, må derfor vurderes også mot evt. indirekte fordelingsvirkninger og mot den potensielle samfunnsøkonomiske gevinst en reduksjon i marginals-katten kan gi.

Tabell 3. *Endring i gjennomsnittlig skatteprosent i skatteklasse 2 med 2 barn.*

	0,5 w	0,75 w	w	1,5 w	2 w	3 w
Fra 1983 til 84 ...	+0,9	+0,8	+0,9	+0,6	+0,8	+0,6
Fra 1981 til 84 ...	+4,1	+2,7	+2,6	+2,4	+2,1	+2,6
Fra 1980 til 81 ...	+0,9	+1,2	+1,7	+2,5	+2,9	+2,7

Tabell 4. *Prosentvis endring i kjøpekraft i skatteklasse 2 med 2 barn.*

	0,5 w	0,75 w	w	1,5 w	2 w	3 w
Fra 1983 til 84 ...	0,5%	+0,1%	+0,3%	0,4%	0,3%	0,0%
Fra 1981 til 84 ...	2,8%	2,0%	2,1%	2,2%	2,2%	3,7%
Fra 1980 til 81 ...	+0,3%	+0,5%	1,0%	2,5%	3,3%	4,2%

Økonomi og kommunalt selvstyre

I tiden 27. til 28. september 1983 arrangerte NSF kurset «Økonomi og kommunalt selvstyre» i Trondheim. For oss som var med på kurset og som er interessert i kommunaløkonomiske problemer er det svært gledelig og nyttig at NSF nu synes å vise en sterkere interesse for denne viktige delen av samfunnsøkonomien.

Med utgangspunkt i «det kommunale selvstyre» er det mulig å lage en rekke forskjellige kurs. Programkomitéen valgte følgende opplegg:

Først, foredrag som skulle gi et historisk perspektiv på den kommunaløkonomiske situasjon man har i Norge i dag, samt redegjøre mer teoretisk økonomisk over de problemer og muligheter man har i forholdene mellom ulike nivåer i offentlig forvaltning. Det ble også ansett som viktig å få et utenlandsk perspektiv på problemene. Det kan være en del å lære ved å studere forholdene i utlandet.

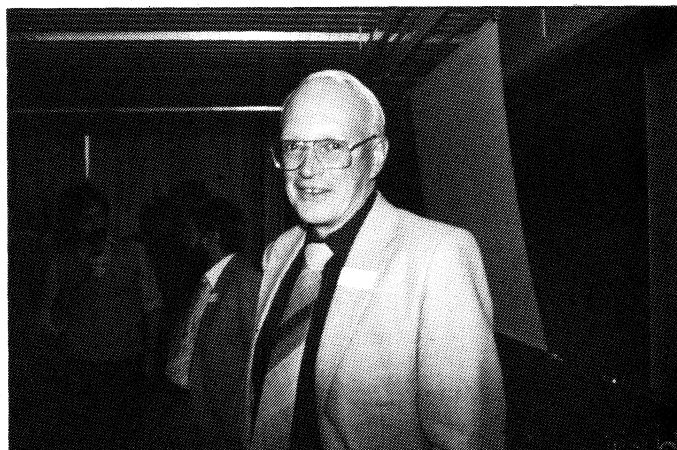
Deretter foredrag som gikk på en mer konkret be-

handling av de statlige styringsproblemer overfor kommunesektoren, sett både fra et kommunalt og et statlig synspunkt. I denne forbindelse spiller statstilskuddssystemet for kommunesektoren en avgjørende rolle.

Avslutningsvis var det ønskelig å komme inn på kombinasjonen av selvstyre og økonomiproblemer i enkelte kommunale sektorer. Innenfor den ramme som forelå måtte man begrense seg sterkt og et naturlig valg var helse- og sosialsektoren og planleggings- og utbyggingsproblematikken. Som «dessert» fikk vi et morsomt innlegg som inneholdt grunnleggende poenger angående kommuners egne muligheter for å påvirke graden av selvstyre i fremtiden.

Det er deltakerne på kurset som må vurdere hvor vellykket det var. For Programkomitéens side kan man si gjennomføringen svarte til forventningene.

Stein Østre

Fornøyd deltaker, Sigmund Afdal.

Kurset samlet deltakere fra hele landet.

Konferanse om kulturøkonomi

The Association for Cultural Economics Announces A Call for Papers

Under a grant from the National Endowment for the

Arts: THE THIRD INTERNATIONAL CONFERENCE

ON CULTURAL ECONOMICS AND PLANNING to be held at the Quaker Square Hilton in Akron, Ohio on April 25-27, 1984. Sessions will deal with economics of the arts, historic preservation and other cultural topics. Those intere-

sted in attending and/or presenting a paper should contact Dr. William S. Hendon, Association for Cultural Economics, Department of Urban Studies, The University of Akron, Akron, Ohio 44325.

Skattefradrag for realrenter

Etter et lite talleksempel gis svært enkle formler for realrentesystemets effekt på låntakers likviditet og lånekostnad. Disse sammenlignes med dagens system, og til slutt drøftes den effekt realrentebeskatning kan tenkes å få på rentenivået.

Med dagens inflasjon og progresjon betyr realrentebeskatning en typisk merutbetaling på mellom 3 og 6% av lånesaldo, uansett hvilken rente som betales på lånet. Rentefradraget ved et boliglån gir en skattebesparelse på ca. en sjettedel av det dagens system gir, uansett hvilken

marginalskatt en har. Mens dagens system kan gi långiver positiv realavkastning og låntaker negativ realkostnad på samme lånekontrakt, er dette ikke mulig med realrentebeskatning. Skal dagens typiske realkostnad på lån opprettholdes i realrentesystemet, må nominell lånerente ned mot null, selvom både inflasjon og progresjon faller. Skal dagens negative realkostnad heves mot null, må lånerenten følge inflasjonen, uansett hva progresjonen blir.

AV
DOSENT ØYVIND BØHREN*

1. Bakgrunn

Uttalelser fra yrkespolitikere og lekkasjer fra Skattekommisjonen signaliserer at dagens skatteregler for gjeldsrenter er under lupen. Mens debatten om emnet er gammel, består det nye i at sentralt hold nå fremsetter konkrete alternativer til fullt fradrag for alle betalte gjeldsrenter. Første utspill var tak-systemet: Rentefradrag bare opp til et visst maksimalbeløp. Deretter kom skråtaket: Fradrag bare for en viss prosent av rentene. Nå senest fulgte realrentesystemet: Fradrag bare for den del av gjeldsrentene som overstiger inflasjonen.

Denne artikkelen fokuserer på låntaker og behandler en del økonomiske virkninger av realrentesystemet. Først gjennomgås et lite talleksempel i avsnitt 2. Deretter gir avsnitt 3 svært enkle formler for likviditets- og kostnadseffekter av realrentesystemet. Dette muliggjør både en detaljert sammenligning av to skattesystemer og en diskusjon av realrentesystemets effekt på rentenivået.

2. Talleksempel

I dette eksemplet og i avsnitt 3.1 og 3.2 er poenget å rendyrke effekten av endret rentefradragssystem, *alt annet likt*. I avsnitt 3.3 diskuteres hvordan realrentebeskatning kan tenkes å påvirke både skattesatser, inflasjonstakt og rentenivå.

Det opptas et fastavdragslån på kr. 200 000 over 2 år til 12% rente p.a. Marginalskatten er 50% og inflasjonen forventes å bli 10% p.a.

Ut fra dette blir avdragene 100 000 pr. år og rentene hhv. 24 000 og 12 000 i år 1 og 2. Tabell 1 viser nominelle og reelle (deflaterte) kontantstrømmer og internrenter (effektive lånerenter) ved de to skattesystemene.

Linjene A1 og A2 er felles for begge systemer. I motsetning til dagens skatteregler gir ikke realrentesystemet fradrag for inflasjonsdelen av rentene. Denne er 20 000 ($200\,000 \cdot 0.1$) i år 1 og 10 000 ($100\,000 \cdot 0.1$) i år 2, slik at fradraget blir 4 000 ($24\,000 - 20\,000$) hhv. 2 000 ($12\,000 - 10\,000$). I dette eksemplet gir realrentesystemet derfor bare $\frac{1}{3}$ av rentefradraget ved dagens system (linje C1 kontra B1) og følgelig bare $\frac{1}{3}$ av skattebesparelsen (C2 kontra B2). Dette gjenspeiles i *netto likviditetseffekt*, hvor både nominelle og reelle utbetalinger hele tiden er høyest ved realrentesystemet (C3 kontra B3 og C4 kontra B4).

Kolonnen lengst til høyre viser *lånekostnaden*, dvs. kontantstrømmens internrente. Mens nominell og reell kostnad før skatt er hhv. 12 og 1.8% (A1 og A2), gir begge skattesystemer lavere, men helt ulik, kostnad etter skatt. På nominelt nivå gjør dagens regler at effektiv lånerente halveres (A1 kontra B3). Realrentesystemet, derimot, reduserer bare kostnaden med 1%-poeng fra 12 til 11% (A1 kontra C3). Samme tendens viser seg når kontantstrømmene deflateres til lånetidspunktets prisnivå. Før skatt er realrenten 1.8% (A2), mens dagens system gir negativ lånerente på -3.6% (B4). Realrentebeskatning gir derimot positiv realkostnad på 0.9% (C4).

3. Generelle sammenhenger

Formlene for likviditets- og kostnadseffekter av realrentebeskatning viser seg å være svært enkle og av samme struktur som for dagens system. Alle resonneringer og formler er dessuten uavhengige av lånets

* Bidrag til vesentlige forbedringer av tidligere versjoner har jeg fått fra Knut Boye, Per Ivar Gjærum, Ole Gjelberg, Kåre Petter Hagen, Thore Johnsen, Pål Korsvold, Dag Michalsen og Asbjørn Rødseth.

Tabell 1. Likviditet og kostnad ved dagens skatteregler og ved realrentesystemet. Lånebeløp = 200 000, 2 like avdrag, 12% etterskuddsrente, 10% inflasjon, 50% marginalsatt.

	0	1	2	Effektiv rente, %.
<i>A. Felles</i>				
A1. Nominell før skatt	200 000	-124 000	-112 000	12
A2. Reell før skatt	200 000	-112 727	- 92 562	1.8
<i>B. Dagens skatteregler</i>				
B1. Fradragsberettigede renter		24 000	12 000	
B2. Spart skatt p.g.a. renter		12 000	6 000	
B3. Nominell etter skatt	200 000	-112 000	-106 000	6
B4. Reell etter skatt	200 000	-101 818	- 87 603	-3.6
<i>C. Realrentesystemet</i>				
C1. Fradragsberettigede renter		4 000	2 000	
C2. Spart skatt p.g.a. renter		2 000	1 000	
C3. Nominell etter skatt	200 000	-122 000	-111 000	11
C4. Reell etter skatt	200 000	-110 909	- 91 736	0.9

avdragsprinsipp (dvs. hvorvidt lånet er avdragsfritt, har faste avdrag, følger annuitetsprinsippet, følger tilnærmet annuitetsprinsipp, etc.).

3.1. Likviditet

Likviditetseffekten kan måles gjennom lånets kontantstrøm. Følgende symboler blir brukt, hvor tallene i parentes gjelder eksemplet i avsnitt 2:

- n = nominell lånerente pr. periode (12%)
- i = inflasjonsrate pr. periode (10%)
- s = marginal inntektsskattesats (50%)
- A = periodens avdrag (100 000 i begge perioder)
- L = lånesaldo ved periodens begynnelse (200 000 og 100 000)
- E^D = periodens nominelle avdrag og renter etter skatt ved dagens system (112 000 og 106 000)
- E^R = periodens nominelle avdrag og renter etter skatt ved realrentesystemet (122 000 og 111 000)
- $\Delta = E^R - E^D$, d.v.s. periodens nominelle merutbetaling etter skatt ved realrentesystemet (10 000 og 5 000).

Begge systemer gir samme innbetaling lik lånebeløpet på tidspunkt 0. En gitt periodes utbetaling er imidlertid

$$E^D = A + Ln(1-s) \quad [1]$$

for dagens system og

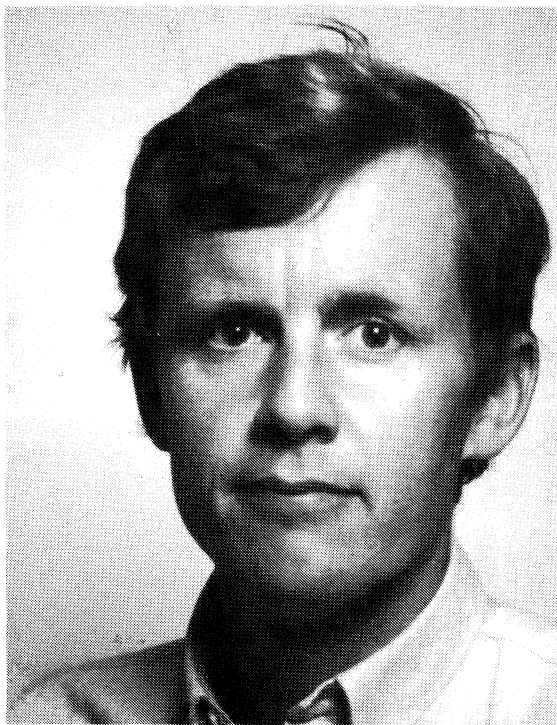
$$E^R = A + L\{n-s(n-i)\} \quad [2]$$

ved realrenteprinsippet. Differansen blir da

$$\Delta = Lis. \quad [3]$$

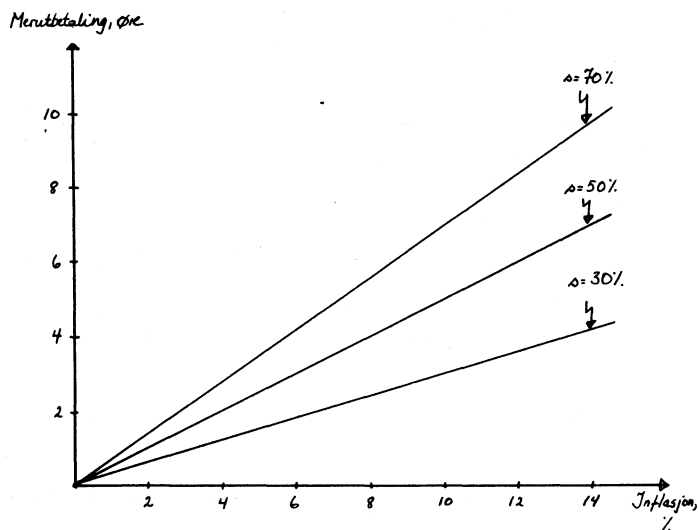
I [2] og [3] antas at skattbar inntekt øker med $L(i-n)$ hvis lånerenten n er lavere enn inflasjonen i . Symmetri overfor långiver betyr da at han får utgiftsføre samme beløp. Et alternativ er at det hverken gis tillegg eller fradrag når $i > n$. Da blir utbetalingen lik $A + L\{n-s \max(n-i, 0)\}$, som er mindre enn [2] for $i > n$ og lik [2] ellers. Siden det er uvisst hvilken regelvariant som eventuelt blir valgt, brukes relasjon [2] i det følgende. Denne holder altså for begge varianter når $n > i$, som har vært det normale for de fleste lånetyper hittil.

Realrentesystemets merutbetaling er den skattebesparelsen Lis en mister fordi inflasjonsdelen Li av rentebeløpet Ln ikke er fradragsberettiget. Uten prisstigning har begge systemer samme effekt pr. krone lånt for alle skattytere. Stiger prisene, får derimot alle en merbelastning som er større desto mer en skylder, jo høyere skattesats en har og jo raskere prisene stiger. Figur 1

Øyvind Bøhren har lisensiatgrad i bedriftsøkonomi fra NHH i 1978, hvor han senere underviste i økonomisk styring. Han ble ansatt ved BI i 1982 og er nå dosent der. Viktigste arbeidsområder er finansiell økonomi og mikroorientert petroleumsøkonomi.

Figur 1: Periodevis merutbetaling pr. krone lånesaldo ved overgang til realrentesystemet.
s = marginal inntektsskattesats.

illustrerer dette ved hjelp av Δ/L , dvs. periodens merbelastning pr. skyldig krone ved overgang til realrentebeskatning. Skattyter forutsettes her å forbli på samme progresjonstrinn selvom realrentesystemets reduserte rentefradrag øker skattbar inntekt. Å neglisjere eventuell stigning i marginalsatt er mer urealistisk jo større rentebeløpet og inflasjonen er. Feilen består i så fall i at likviditetseffekten undervurderes.

Med dagens inflasjonstakt på ca. 9% blir hver periodes skatteøkning mellom ca. 3 og 6% av skyldig beløp, avhengig av om marginalsatten er 30 eller 70%. Er eksempelvis lånesaldo 100 000 og marginalsatten 50%, vil en måtte betale 4 500 kroner mer skatt ved en overgang til realrentesystemet. Økningen er 6 300 ved 70% marginalskatt og 2 700 ved 30%.

Ifølge [3] er merutbetalingen pr. skyldig krone uavhengig av nominell rente. Grunnen er at $i\%$ av lånesaldo ikke kan fratrekkes skattbar inntekt, uansett hvilken rente en faktisk betaler. En overgang til realrentebeskatning gir derfor større %-vis merbelastning for et lavrentelån (f.eks. husbanklån) enn for et like stort høyrentelån (f.eks. meglerlån). Dette sees også direkte fra forholdet mellom spart skatt ved hhv. realrentesystemet og dagens regler:

$$F = \frac{Ls(n-i)}{Lsn} = 1 - \frac{i}{n} \quad [4]$$

Forholdet mellom skattebesparelsene avhenger ikke av marginalsatten; kun av forholdet mellom i og n . Med positiv lånerente er F lik 1 hvis inflasjonen i er null og mindre enn 1 for $i > 0$. F er negativ når i overskrider lånerenten n (da gir realrentesystemet inntektstillegg lik differansen) og null for $i = n$ (da gir realrentesystemet intet rentefradrag). F er positiv og nærmere 1 jo mer lånerenten overstiger inflasjonen. I talleksemplet er $i = 0.1$ og $n = 0.12$, slik at $F = \frac{1}{6}$ (se linjene B2 og C2 i tabell 1).

Avsnitt 3.1 og 3.2 antar at alt annet enn skattesystemet er uendret. Det betyr allikevel ikke at resultatene er ubrukbare hvis realrentesystemet endrer inflasjonstakt, rentenivå eller progresjonsskala. Poenget er her at alle resonnementer og formler for realrentesystemets likviditets- og kostnadseffekter holder uansett verdien på i , n

og s . Derfor kunne vi gjerne ha brukt merket D for dagens system på i , n og s ved [1] og merket R på tilsvarende parametre i [2] (det vil også bli gjort i 3.3). Ved differanser mellom to systemers effekter, som i [3], trengs derimot alt annet likt antakelsen. Uten denne kan det selvsagt fortsatt beregnes differanser utfra hvert systems separate parametre, men uttrykkene blir ikke fullt så enkle (eksempler kommer i 3.3). Derfor legges det såpass stor vekt på 3.1 og 3.2, på tross av det faktum at realrentesystemet trolig er ment å skulle påvirke både i , n og s .

3.2. Kostnad

Vi ser først på *nominelt* nivå og lar n^D og n^R betegne effektiv rente etter skatt ved hhv. dagens system og realrenteprinsippet. Det kan vises at

$$n^D = n(1-s) \quad [5]$$

(se linje B3s høyre kolonne i talleksemplet) og at

$$n^R = n(1-s) = is \quad [6]$$

(se C3). Differansen $\mu \equiv n^R - n^D$ er dermed

$$\mu = is, \quad [7]$$

som er økning i nominell, effektiv rente etter skatt ved overgang fra fullt rentefradrag til realrentebeskatning (se diff. C3–B3).

Sammenlignes nå kostnadsdifferansen μ i [7] med likviditetsdifferansen Δ i [3], er økningen i effektiv rente lik økningen i periodevis merutbetaling pr. krone lånesaldo. Dette skyldes at hver eneste periodes merutbetaling er samme $is\%$ av utestående lån. Figur 1 gjelder dermed både for effekt på likviditet og på kostnad. Ved eksempel 10% inflasjon vil derfor overgang til realrentesystemet bety at både periodevis merutbetaling og effektiv lånerente stiger med hhv. 3, 5 og 7%-poeng etter som marginalsatten er 30, 50 eller 70%. Dette holder uansett rente som betales til långiver og lånesaldo som gjenstår.

På basis av deflaterte etter-skatt strømmen kan *reell* lånekostnad beregnes for hhv. dagens system (r^D) og realrentesystemet (r^R). Det kan vises at

$$r^D = \frac{n(1-s)-i}{1+i} \quad [8]$$

(se linje B4s høyre kolonne i talleksemplet) og at

$$r^R = \frac{(n-i)(1-s)}{1+i} \quad [9]$$

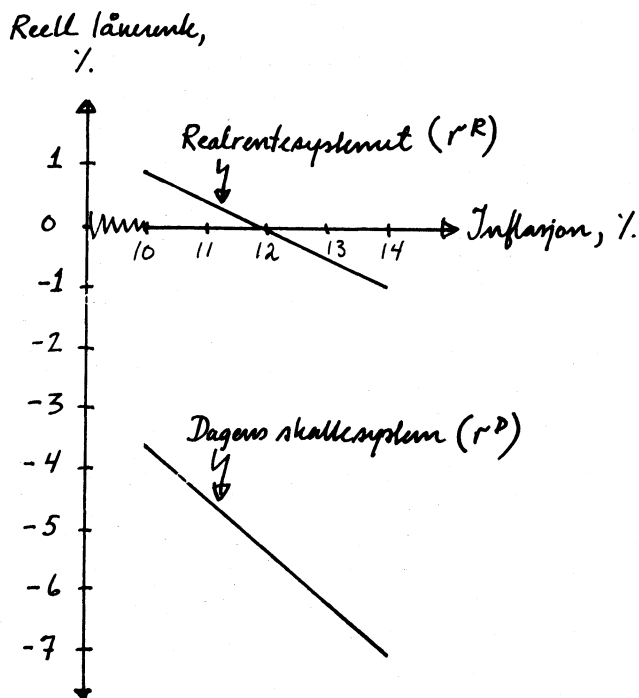
(se C4). Forskjellen i reell lånerente etter skatt blir dermed

$$\sigma \equiv \frac{is}{1+i} = \frac{\mu}{1+i} \quad [10]$$

(se diff. C4–B4), som er realverdien av den nominelle differansen μ i [7].

[8] viser at reell lånekostnad under dagens skattesystem er negativ når inflasjonen overstiger nominell låne-

Figur 2: Reell lånerente etter skatt ved dagens skattesystem og ved realrentesystemet. Nominell lånerente er 12%, marginal inntektsskatt er 50%.

rente etter skatt. Realrentesystemet i [9] gir imidlertid kun negativ realkostnad hvis inflasjonen overstiger nominell rente før skatt. Med dagens skattesystem kan dermed samme lånekontrakt gi långiver positiv realavkastning og långiver negativ realkostnad. Dette fordi låntakers realkostnad er negativ og långivers realavkastning er positiv når

$$s_{LT} > \frac{n-i}{n} > s_{LG}$$

hvor s_{LT} og s_{LG} er henholdsvis låntakers og långivers marginale skattesats. Er eksempelvis avtalt rente $n=12\%$ og inflasjonen $i=9\%$, må låntakers marginalsatt være høyere og långivers lavere enn 25%. Siden sparebanker ikke betaler statsskatt ($s_{LG} = 23\%$), vil dagens inflasjonstakt og rentenivå typisk gi negativ realkostnad for kunde og positiv realavkastning for sparebanken (f.o.m. 1976 t.o.m. 1982 hadde for øvrig sparebankene $s_{LG}=0$). Dette i motsetning til eksempelvis forretningsbanker, hvor $s_{LG}=50.8\%$.

Under et realrentesystem er dette ikke mulig. Fra [9] følger nemlig at uansett marginalsatt er realkostnad negativ hvis $n < i$ og realavkastning positiv hvis $n > i$. Dette kan ikke holde samtidig.

Figur 2 viser [8] og [9] når $n = 12\%$ og $s = 50\%$. For ikke å gi inntrykk av at prisstigning og rentenivå er uavhengige, begrenses figuren til inflasjonsprosenter som høyst avviker med 2% poeng fra lånerenten.

Øverste kurve illustrerer det generelle poeng at kostnaden r^R ved realrentesystemet er positiv når $n > i$, null for $n=i$ og negativ bare hvis $n < i$. Siden $n(1-s) = 6\%$, blir derimot r^D negativ for alle $i > 6\%$. Nederste kurve viser r^D , som hele tiden er negativ og langt lavere enn r^R .

3.3. Realrentebeskatning og rentenivå

Med dette har vi både på likviditets- og kostnadsnivå etablert en rekke generelle relasjoner mellom dagens

skatteregler og det foreslåtte realrentesystemet. Dette apparatet brukes nå til å si noe om hvordan et nytt skattesystem kan tenkes å påvirke rentenivået.

Hittil har vi sammenlignet to situasjoner der alt annet enn fradragsreglene for renter er identiske. Innføres imidlertid realrentesystemet i dagens økonomi, øker den relative lønnsomhet av finanssparing. Dette virker umiddelbart sterkest på dem som har valgt «hjørneløsninger» i kapitalmarkedet: Storlåneren får mye høyere skatt, storspareren slipper skatt på all renteinntekt inntil inflasjonsbeløpet, mens personer med finanssparing nær null påvirkes lite. Mange vil dermed forsøke å endre tilpasning mot mer finanssparing, slik at låneetterspørselen avtar og spareinnskuddene øker. Siden så stor del av boliginvesteringene er lånefinansiert, vil trolig også boligetterspørsel og boligbygging avta (og etterspørsel etter leiekontrakter tilta). Alt dette skyver rentenivået nedover. Personer med sterkt lånefinansierte hus får dermed negativ effekt både via finansiering (økt skatt) og investering (lavere boligformue). Formuesoverføringen vil i stor grad skje til dem som ennå ikke har anskaffet bolig, men som sparer for å få lånerett. Hvor mye rentenivået vil falle avhenger imidlertid også av den penge- og kredittpolitikk som vil bli ført. Med uendret eller økt pengemengde er det sannsynlig at n faller, mens en tilstramming ikke nødvendigvis gir et slikt resultat. Vi konsentrerer oss om det tilfelle at n faller.

Realrentebeskatning fjerner den implisitte subsidiering av lånefinansiert etterspørsel, samtidig med at sparing blir mer lønnsomt. Begge faktorer gir forventning om redusert inflasjonstakt.

Mens både rentenivå og inflasjonstakt kan forventes å falle, vil *marginalskatten* stige for mange låntakere med stor gjeld (det meste av rentefradraget forsvinner). Her er det imidlertid blitt antydnet at et realrentesystem vil bli koplet med reduserte progresjonssatser. Personer med lave renteutgifter kan dermed oppleve redusert marginalsattesats, mens storlånere kan oppdage at reduserte skattesatser nøytraliseres av opprykk i progresjonstrinn. Før en kjenner utformingen av skattetabellen er det derfor vanskelig å si hvilken vei marginalskatten vil gå, spesielt for skattytere med store renteutgifter.

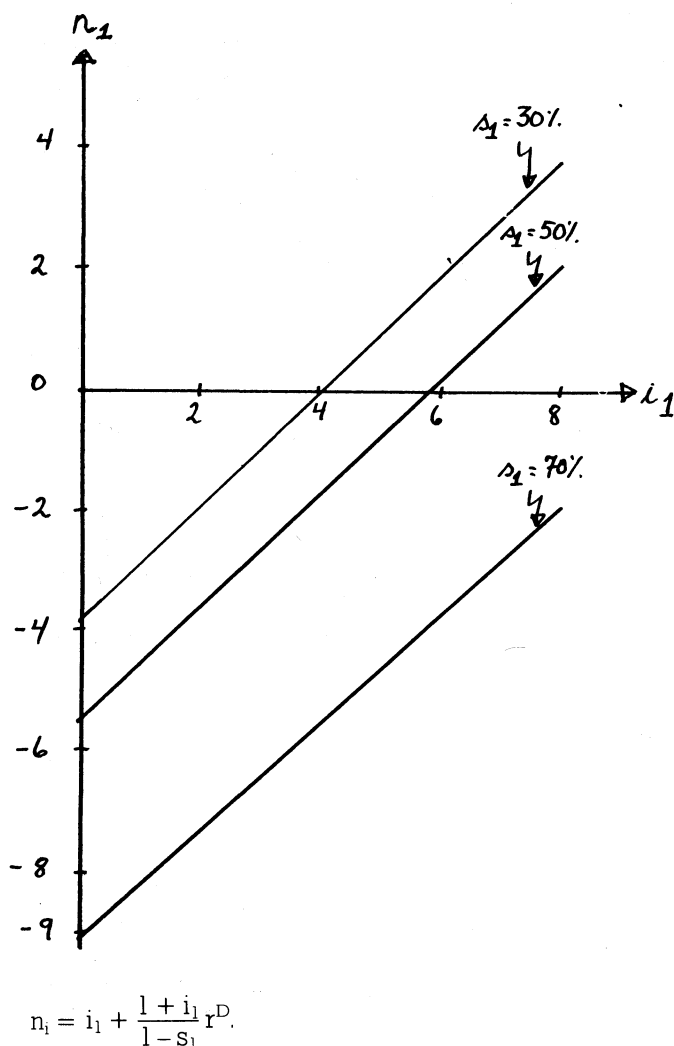
I utgangspunktet kan en derfor tenke seg at marginalskattesatsen kan gå både opp og ned, men at inflasjonstakt og lånerente faller. Spørsmålet er så hvilket nivå denne renten kan forventes å havne på. Vi vil nå se på et par tilfeller som trolig definerer yttergrensene for rentenivået.

Fra avsnitt 3.2 vet vi allerede at skal *dagens realkostnad opprettholdes* i realrentesystemet, må lånerenten være lavere enn inflasjonen. Vi kan her la nominell lånerente, inflasjonstakt og marginalsattesats under realrentesystemet være hhv. n_1 , i_1 og s_1 . Uendret realkostnad krever da likhet mellom [8] og [9], dvs. $r^R = r^D$:

$$\frac{(n_1 - i_1)(1 - s_1)}{1 + i_1} = \frac{n(1 - s) - i}{1 + i} \quad [11]$$

hvor n , i og s refererer til dagens situasjon. Med dagens inflasjonstakt på $i=9\%$, lånerente $n=12\%$ (eksempelvis boliglån) og en marginalsatt på 50% gir dette iflg. [9] en realkostnad på -2.75% . Figur 3 viser hvilken nominell lånerente n_1 dette tilsvarer under realrentesystemet, hvor [11] løst for n_1 gir

Figur 3: Nominell lånerente n_1 som opprettholder en negativ realkostnad på -2.75% fra dagens skattesystem. Marginal skattesats og inflasjonstakt under realrentesystemet er hhv. s_1 og i_1 .

Hovedinntrykket fra figuren er at hvis dagens typiske realkostnad skal opprettholdes, må lånerenten synke drastisk og ligge langt under inflasjonen. Dette gjelder uansett hva inflasjonen faller til og uansett om en gitt persons marginalsatt står stille (på 50%), går kraftig ned (til 30%) eller opp (til 70%). Nødvendig reduksjon er naturlig nok større desto lavere inflasjonen er: Synker prisstigningen fra dagens 9% til 4% ved realrentebehandling, vil en med minst 30% marginalsatt bare kunne opprettholde tidligere realkostnad hvis summen av tilba-

kebetalte beløp er lavere enn lånet (negativ nominell rente).

Skal låntakers negative realkostnad opprettholdes, må derfor nominell lånerente falle så mye at det bare er dem med svært dårlige alternativer som vil låne ut. Samtidig fortsetter subsidieringen av låntaker som før. Et slikt scenario er trolig helt urealistisk, spesielt så lenge rentenivået delvis er administrert etter politiske målsettinger. Siden en av hensiktene med skatterevisjonen er å øke relativ pris på lånekapital, må det forventes en heving av realkostnaden fra dagens nivå. *Realkostnad på null* synes da spesielt relevant, siden dette samtidig innebærer at långiver har null realgevinst. Settes [9] lik null, krever dette

$$n_2 = i_2, \quad [12]$$

hvor n_2 og i_2 er hhv. nominell rente og inflasjonstakt etter innført realrentesystem. Uansett marginalsatt vil derfor enhver låntaker ha null realkostnad hvis nominell lånerente tilsvarer inflasjonen. Dette i motsetning til i dag, hvor betingelsen for null realrente varierer fra et progresjonstrinn til et annet:

$$n = \frac{i}{1-s}. \quad [13]$$

Med dagens inflasjon på $i=9\%$ betyr eksempelvis $s=40\%$ marginalsatt at nominell lånerente n må være 15% for å gi null realkostnad. Dette tilsvarer omtrent dagens utlånsrente i meglermarkedet. Hvis nå inflasjonen ikke påvirkes av at realrentebehandling innføres ($i_2=i$), vil denne meglerrenten n_2 måtte falle fra 15 til 9% for at null realkostnad skal opprettholdes. Avtar prisstigningen ($i_2 < i$), vil renten måtte gå ytterligere ned sammen med inflasjonen. I begge tilfeller har alle skattytere null realrente, uansett hvilken marginalsatt og netto finanssparring hver enkelt ender opp med i realrentesystemet.

Vi har dermed etablert nedre og øvre grenser for det rentenivå som kan tenkes å gjelde under realrentebehandling. Samtidig er det imidlertid verd å minne om at Skattekommissjonen arbeider med mer enn gjeldsrentebehandling. Realrentesystemet må nok oppfattes som ett av flere instrumenter for indeksering av *hele* skattesystemet. I en slik pakke inflasjonskorrigeres både inntekter og utgifter ved alle kapitalformer under skatteberegningen. Derfor kan en neppe håpe på å fange opp hele effekten av et nytt skattesystem ved kun å studere en enkelt, om enn viktig, komponent.

ABONNEMENT FOR 1984

De av våre abonnenter som betaler abonnementet direkte til SOSIALØKONOMEN's sekretariat, bes vennligst benytte vedlagte postgiro innbetalingskort.

NYHETER I SAMFUNNSØKONOMI

3-binds læreverk

Av *høgskoledosent Vidar Ringstad*

Bind 1 «Mikro- og markedsøkonomi» foreligger.
Bind 2 «Makroøkonomiske emner» kommer i november.
Bind 3 «Økonomisk politikk» kommer våren 1984.

Alle bøkene inneholder rikelig med øvingsoppgaver, og det utarbeides løsningsforslag til hvert bind.

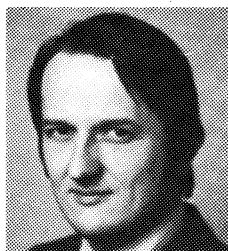
Stein Østre, Nordland Distriktshøgskole: «Norge er trolig det land hvor det i de senere år har vært utgitt det største antall mikroøkonomiske lærebøker, regnet pr. innbygger. Ikke alle bøker har vært like vellykket. Selv om det foreligger gode fremstillinger tror jeg Ringstads utmerker seg spesielt. Jeg vil våge den påstand at Ringstads bok vil bli foretrukket ved de fleste høyskoler. Man ser frem til å bruke en slik bok i undervisningen.»

«Aktuelle problemer i internasjonal økonomi»

Av *forskningsjef Einar Hope*

Denne boken bygger på en forskningsrapport fra senter for anvendt forskning ved Norges Handelshøyskole. Den er en studie av utviklingen i internasjonal økonomi på mellomlang og lang sikt, med hovedvekt på emnene: **stagflasjon, valuta- og betalingsproblemer** samt **internasjonale fordelingsproblemer**.

«Hvorfor monetarismen blir for enkel»

Av *professor Arne Jon Isachsen*

Forventningene er ikke innfridd, påstandene som ligger til grunn for «the monetary rule» er mindre holdbare idag enn i 1950 og 1960-årene. Likevel har den monetaristiske tankegangen vært nyttig for forståelsen av hvordan makroøkonomien fungerer, konkluderer forfatteren i denne boken. Hensikten er å drøfte det teoretiske og empiriske grunnlaget for monetaristenes anbefalinger.

«Samfunnsstyring og økonomisk politikk»

Av *studierektor Bjarne Ytterhus*

Hensikten med denne boken er å gi leserne grunnlag for **forståelse og tolkning av samfunnsøkonomiske problemstillinger**, samt å gi innsikt i hvordan økonomiske og politiske tiltak virker inn på et lands økonomiske utvikling.

KONTAKT DIN BOKHANDEL ELLER SEND INN KUPONGEN

_____ eksemplarer av «Mikro- og markedsøkonomi»
av Ringstad. ISBN 82-7037-207-2.
Pris kr. 198,-.

_____ eksemplarer av «Makroøkonomiske emner»
av Ringstad. ISBN 82-7037-208-0.
Pris ca. kr. 200,- (november).

_____ eksemplarer av tilhørende løsningsforslag
(bd. 1 kr. 68,-/bd. 2 ca. kr. 80,-).

_____ eksemplarer av «Aktuelle problemer i internasjonal økonomi» av Einar Hope.
ISBN 82-7037-252-8. Pris kr. 128,-.

_____ eksemplarer av «Hvorfor monetarismen blir for enkel»
av Arne Jon Isachsen
ISBN 82-7037-245-7. Pris kr. 82,-.

_____ eksemplarer av «Samfunnsstyring og økonomisk politikk» av Bjarne Ytterhus.
ISBN 82-7037-272-2. Pris kr. 96,-.

Navn: _____

Firma: _____

Adresse: _____

SENDES: Bedriftsøkonomens Forlag, Postboks 9049 Vaterland, Oslo 1. Tlf. 02-41 96 30.

Bedriftsøkonomens Forlag

Skattetrykk og progressivitet de siste 25 år

Vi skal i denne artikkel se nærmere på hvordan og i hvilken grad den personlige inntektsbeskatning har endret seg siden 1957, særlig med hensyn til utviklingen i skattenivået og graden av progressivitet for såkalte vanlige lønnsinntekter. Sammenhengen mellom brut-

toinntekt og samlet skatt betraktes for enslige lønnstakere og familier med 2 barn. Hovedresultatet kan i all korthet sies å være at både skattenivået og progressiviteten har økt sterkt i perioden sett under ett, men utviklingen har ikke vært helt parallell for de to grupper.

AV
FØRSTEAMANUENSIS TOR HERSOUC*

Utviklingen i disponibel realinntekt ser ut til å ha fanget almenhetens interesse i stadig større utstrekning over de siste 10–20 år, og tilsvarende mindre vekt legges på brutto realinntekt. De senere år har utvikling i «kjøpekraften» vært et sentralt begrep i tariff-forhandlinger.

Årsaken til dette er vel tildels den gjennomgående høyere inflasjonsrate fra 1970, som har skapt relativt store endringer i disponibel realinntekt fordi skattesatsene ikke er blitt justert tilsvarende. Stadig flere lønnstakere har dessuten kommet opp i mer følbar marginal skattesats. Ifølge Aktuelle skattetall 1978 [1] har f.eks. andelen med marginal skatt på minst 40%, steget fra 4,1% i 1970 til 23,9% i 1978, målt i forhold til det totale antall inntekts-skatteyttere. Denne utvikling har også bidratt til den økende interesse for realinntekt etter skatt i forbindelse med lønnsforhandlinger.

Husholdningstype, samlet skatt og inntektsintervall

De samlede skatteregler oppviser et vell av detaljer og det er neppe mulig å beskrive utviklingen i alle skattesystemets fasetter med noen få enkle karakteristika. Vi har derfor valgt ut to relativt vanlige husholdningstyper og betrakter utviklingen av en slags standard beskatning for disse.

Husholdningstypene vi skal se på, er 1) enslige uten forsørgelsesbyrde, og 2) ektepar med 2 barn som begge kvalifiserer for barnetrygd, hvor bare én av ektefellene har inntekt, og hvor ektefellen uten inntekt heller ikke er under utdanning (har betydning for 1981–83). Den første

husholdningstype faller inn under det som er blitt kalt skatteklasse 1 i hele perioden, mens den andre faller inn under det som ble kalt skatteklasse 4 til og med 1969 og skatteklasse 2 deretter.

Vi skal betrakte husholdninger som bare har lønnsinntekter. Det betyr at f.eks. formuesskatt, skatt av næringsinntekt og renteinntekter faller utenfor undersøkelsen.

De skattetyper vi skal inkludere i begrepet samlet skatt,¹⁾ er

inntektsskatt til stat
inntektsskatt til kommunene
felleskatt til skattefordelingsfondet²⁾
særskatt til utviklingshjelp³⁾
folketrygdavgift, medlemsavgiftens pensjonsdel og sykedel⁴⁾
barnetrygd og forsørgerfradrag,⁵⁾ regnes som negativ skatt.

Ved utregning av samlet skatt er det tatt hensyn til særskilt skattefradrag som ble vedtatt for årene 1977, 1980, 1981 og 1982. Ved beregning av skattbar inntekt som funksjon av bruttoinntekt er det bare tatt hensyn til minstefradraget og oppgjørsfradraget (fra og med 1974). Vi har allikevel forsøkt å beregne gjennomsnittlige faktiske fradrag for årene 1973, 1976 og 1979. Dette er omtalt senere i artikkelen.

Inntektsskatt til kommunene (fra 1977 fordelt på kommuner og fylkeskommuner) kan variere fra kommune til

¹⁾ Her følges det som ofte er vanlig når det gjelder å beregne samlet direkte skatt, utvikling i kjøpekraft osv., se f.eks. Det norske skattesystemet [3], Aktuelle skattetall 1978 [1], Skatter og overføringer til private [10] og Økonomisk utsyn over året 1976.

²⁾ Kalt inntektsavgift til skattefordelingsfondet i årene 1963–69 og tilleggsskatt til kommunene på høyere inntekter før 1963.

³⁾ Utskrivet for årene 1962 og 1964–74.

⁴⁾ Frem til 1964 medlemspremie til alderstrygd, forsørgerstrygd, uføretrygd, arbeidsløysetrygd og syketrygd (normaltariffen for vanlige arbeidstakere). 1964–66 også premie til enke- og morstrygd. 1967–70 folketrygdavgift, medlemsavgiftens pensjonsdel og arbeidsløysetrygd og syketrygd. Fra 1971 folketrygdavgift, medlemsavgiftens pensjonsdel og sykedel.

⁵⁾ Forsørgerfradrag i skatt kommer i tillegg til barnetrygd fra og med 1977.

* Fremstillingen baserer seg på Hersoug [5] hvor man finner en mer utførlig fremstilling samt beregnede parametre for en tilnærmelses-skattefunksjon for hvert år.

kommune. Til og med 1969 kunne kommunene velge mellom ulike reduksjonstabeller og ulike skattøre, opptil en for hvert år lovbestemt maksimalsats. Fra og med 1970 opphørte ordningen med reduksjonstabeller og det ble for hvert år vedtatt minimums- og maksimumsskattesatser. Fra 1970 har praktisk talt alle kommuner (og fylkeskommuner) benyttet maksimalsatsen, og det er denne vi har lagt til grunn for beregningene. Før 1970 har vi brukt de reduksjonstabeller og de skattøre Oslo kommune har benyttet. Det har vært de for skattyterne gunstigste reduksjonstabeller og et skattøre som var lik maksimalsatsen i 1968–69, men som lå 1–2% under maksimalsatsen før det.

Opplysninger om skattesatser m.v. for ulike år er hentet fra Historisk oversikt over skattesatser m.v. [6] og Skatter og overføringer til private [10]. Ut fra dette har vi kunnet beregne sammenhørende verdier for bruttoinntekt, skatt, disponibel inntekt, gjennomsnittlig og marginal skattesats. Statistisk Sentralbyrå har vært behjelpelig med å foreta slike beregninger for mange av årene.

Det inntektsintervallet vi skal ta for oss, er hva vi kan kalle «vanlige lønnsinntekter». Det defineres her som $[0,75 \bar{w}, 1,5 \bar{w}]$, hvor $\bar{w}$ er gjennomsnittlig kontantlønn pr. utført årsverk. Opplysninger om $\bar{w}$ i de utvalgte år har vi hentet fra lønnsstatistikken. $\bar{w}$ er beregnet på grunnlag av nasjonalregnskapsdata. 1961 er det første år det foreligger slik statistikk for $\bar{w}$. For årene 1957–61 har vi antatt at gjennomsnittlig kontantlønn pr. utført årsverk har hatt samme relative utvikling som gjennomsnittlig lønn for voksne menn i industri. Data for dette er trukket ut av

Tor Hersoug er cand. oecon. fra 1971 og lic.philos. fra 1980 på en avhandling om spillteori anvendt på forurensningsproblematikk. Han har siden 1971 vært tilknyttet Sosialøkonomisk institutt ved Universitetet i Oslo, fra 1982 som førsteamanuensis. Viktigste arbeidsfelt i de siste årene har vært teorier om lønnsdannning og sysselsetting og fagforeningenes rolle i denne sammenheng.

lønnsstatistikk fra Norsk Arbeidsgiverforening og Mekaniske Verksteders Landsforbund. For 1982 har vi benyttet foreløpig anslag gjengitt i Økonomisk Utsyn over året 1982. For 1983 har vi antatt en gjennomsnittlig lønnsvekst på 7,5%, som er i overensstemmelse med beregningene av antatt årslønnsvekst som ligger til grunn for årets viktigste lønnsoppgjør. Det hvor vi har deflatert tallene, har vi benyttet konsumprisindeksen. Vi har antatt en gjennomsnittlig prisvekst på 9% fra 1982 til 1983.

Grunnen til at 1957 er valgt til første år i vår undersøkelse, er at det er første år med skatt av årets inntekt. Før 1957 ble skatten betalt etterskuddsvis, noe som vanskeliggjør sammenligninger. Det ble ikke betalt skatt av inntekt opptjent i 1956 og halve 1955.

Et mål for graden av progressivitet

La w være bruttolønn (som vi forutsetter er ensbetydende med bruttoinntekt), t samlet skattebeløp og q disponibel lønn etter skatt. Det vil være en sammenheng (for en gitt husholdningstype og visse andre gitte karakteristika) mellom samlet skattebeløp og bruttolønnen:

$$t = t(w)$$

$t(w)$ kan vi kalle skattefunksjonen. For disponibel lønn har vi denne sammenheng:

$$q = w - t = q(w)$$

Vi innfører den marginale skattesats $t' = \frac{dt(w)}{dw}$, og den gjennomsnittlige skattesats $\bar{t} = \frac{t(w)}{w}$.

Vi beregner så elastisiteten av disponibel lønn m.h.p. bruttolønn:

$$\text{El. } q:w = \check{q} = \frac{dq}{dw} \frac{w}{q} = \frac{1-t'}{1-\bar{t}}$$

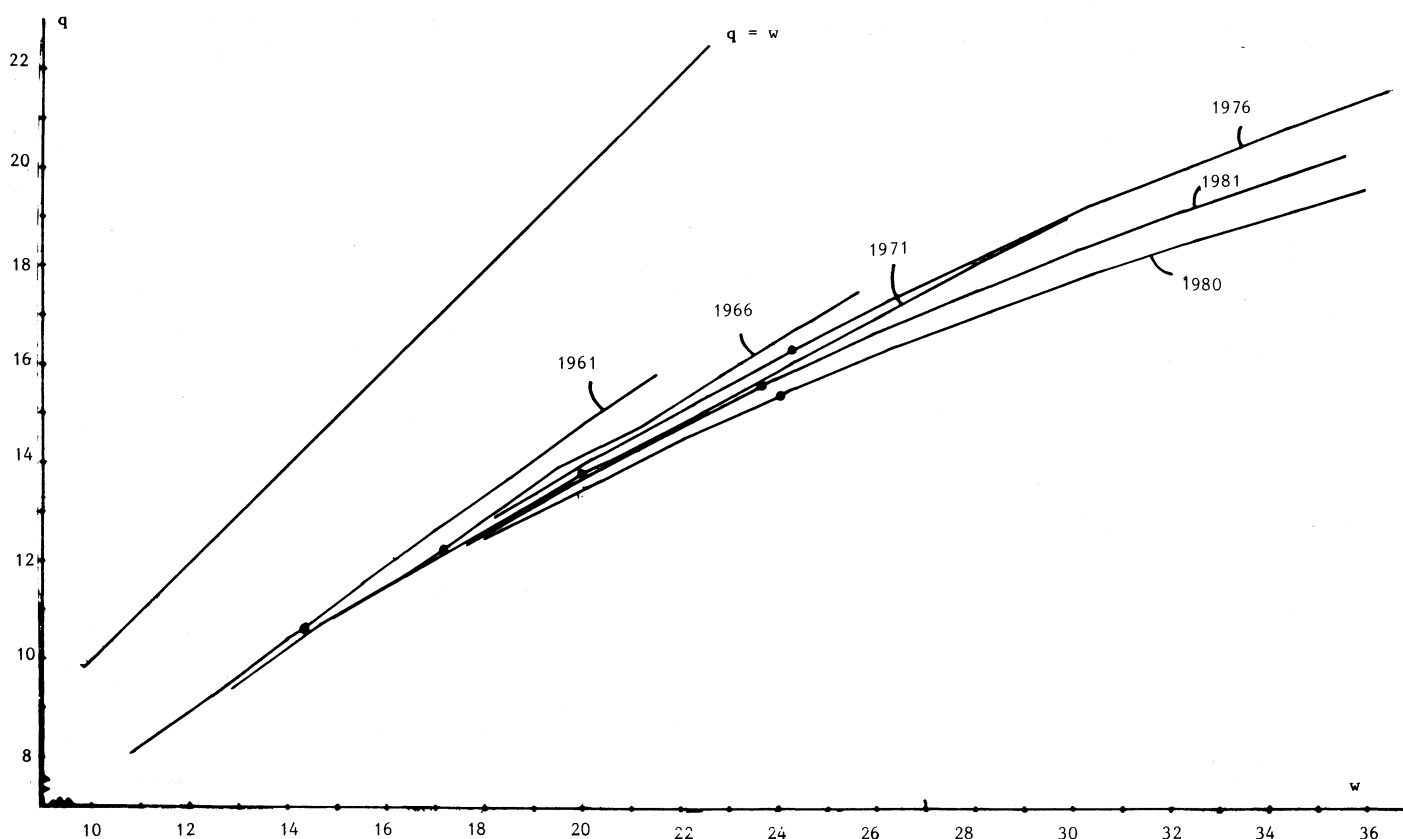
$\check{q}$ uttrykker (marginalt) med hvor mange prosent disponibel lønn øker når bruttolønnen øker med 1%. Siden t' og $\bar{t}$ varierer med inntekten, vil også $\check{q}$ generelt gjøre det. Hvis marginalsatten er lik gjennomsnittlig skattesats, vil $\check{q} = 1$. Da øker skatten proporsjonalt med lønnen. Hvis $t' > \bar{t}$ – kjennetegnet på progressiv beskatning – ser vi at $\check{q} < 1$. En prosents lønnsøkning gir altså mindre enn én prosents økning i disponibel lønn.

Vi vil nå velge å bruke $\check{q}$ som et mål for graden av progressivitet. Jo mindre $\check{q}$ er, desto større vil vi si at progressiviteten er.

Utviklingen i skattenivå

Vi har beregnet et visst antall sammenhørende verdier for w og q spredt jevnt utover inntektsintervallet $[0,75\bar{w}, 1,5\bar{w}]$ for begge husholdningstyper. For å gi et visuelt bilde av hvordan skatten slår ut for husholdningstype 1 (skattekasse 1), har vi i figur 1 trukket en linje mellom de utregnede punkter for utvalgte år. Vi har plukket ut hvert femte år i perioden 1961–1981, og i tillegg 1980 som representerer maksimal beskatning for husholdningstype 1. Data for alle år er omregnet til 1961-kroner. $\bar{w}$ for de ulike år, er avmerket med små ringer.

Figur 1. Disponibel lønn for husholdningstype 1, tusen 1961-kroner

Figuren viser at konstante realinntekter for husholdningstype 1 er blitt skattlagt stadig sterkere fra 1961 gjennom 1966 til 1971. Fra 1971 til 1976 var det en viss lempning av skatten, men en betydelig skjerpelse igjen frem til 1980. En markert skattelettelse fant imidlertid sted fra 1980 til 1981.

Mer detaljerte opplysninger om gjennomsnittlig skattesats for gjennomsnittslønn får vi i tabell 1. Den viser gjennomsnittlig kontantlønn i løpende kroneverdi og i 1982-kroner. Begge tallserier er avrundet til nærmeste tusen kroner. Tabell 1 viser videre gjennomsnittlig skattesats i prosent for begge husholdningstyper for dem med lønn lik (avrundet) gjennomsnittslønn. (Avrunding har en viss relativ betydning de første årene slik at gjennomsnittsskattesatsene i tabell 1 kan avvike med noen tiendedels prosent fra de reelle skattesatser for uavrundet gjennomsnittslønn.)

Utviklingen i gjennomsnittlig skattesats er fremstilt også i figur 2. Vi ser at fra 1959 til 1973 finner det sted en sterk økning i gjennomsnittlig skattesats, med ett markert brudd, nemlig i 1970. Det var året for omlegging av indirekte beskatning til moms, samtidig som den indirekte skattesats økte betydelig. Intensjonen var økt vekt på indirekte beskatning og mindre vekt på inntektsbeskatning. Fallet i skattesatsen i 1970 blir imidlertid tatt igjen svært raskt etterpå.

I midten av 70-årene foretas en moderat reell skattelettelse (målt ved gjennomsnittlig skattesats for gjennomsnittslønn). Men fra 1977–80 er det en markert økning i skattenivået for husholdningstype 1, deretter markert nedgang i 1981 og lite endring de siste 2 år. For husholdningstype 2 har det vært en klart avtagende tendens for skattenivået siden 1979, etter en bare svak økning de to årene forut.

Som vi ser av tabell 1 var det en solid vekst i brutto-reallønn i alle de år skattenivået økte i perioden 1959–73. Perioden med moderat skattelettelse i midten av 70-årene falt sammen med en spesielt sterk vekst i brutto-reallønn, slik at realdisponibel lønn også økte uvanlig sterkt for begge husholdningstyper i 1973–77. Dette fremgår av de to siste kolonner i tabell 1.

Den sterke skatteøkning for husholdningstype 1 1977–80 falt imidlertid sammen med stagnerende brutto-reallønn. Det førte til et markert fall i disponibel-reallønn for denne gruppe i disse årene. Skatteøkningen for husholdningstype 2 var langt svakere, og fallet i realdisponibel lønn følgelig langt mindre.

De tre siste år har gitt rom for en viss økning i realdisponibel lønn selv om brutto-reallønn har sunket.

For alle år ligger gjennomsnittlig skattesats for gjennomsnittslønn betydelig lavere for husholdningstype 2 enn for type 1. Dette henger sammen med større klassefradrag ved kommuneskatten, større klassefradrag og ulike progresjonstrinn ved inntektsskatten til staten, samt barnetrygden. Barnetrygden gjorde et sprang fra 1969 til 1970 da det ble gitt trygd også for første barn. Forøvrig har den økt sterkt fra 1978. I 1971 utgjorde barnetrygden for 2 barn 6,2% av gjennomsnittslønn, i 1976 4,3% og i 1983 10,1% (anslått, inkl. forsørgerfradrag i skatt), noe som bidrar til å senke gjennomsnittlig skattesats for gjennomsnittslønn like mye for husholdningstype 2.

Det er ikke vist i tabell 1, men det fremgår av bakgrunns materialet at det er en meget klar tendens til at forskjellen i gjennomsnittlig skattesats mellom de to husholdningstyper er størst for de laveste inntekter og minst for de høyeste inntekter i vårt intervall. For husholdnings-

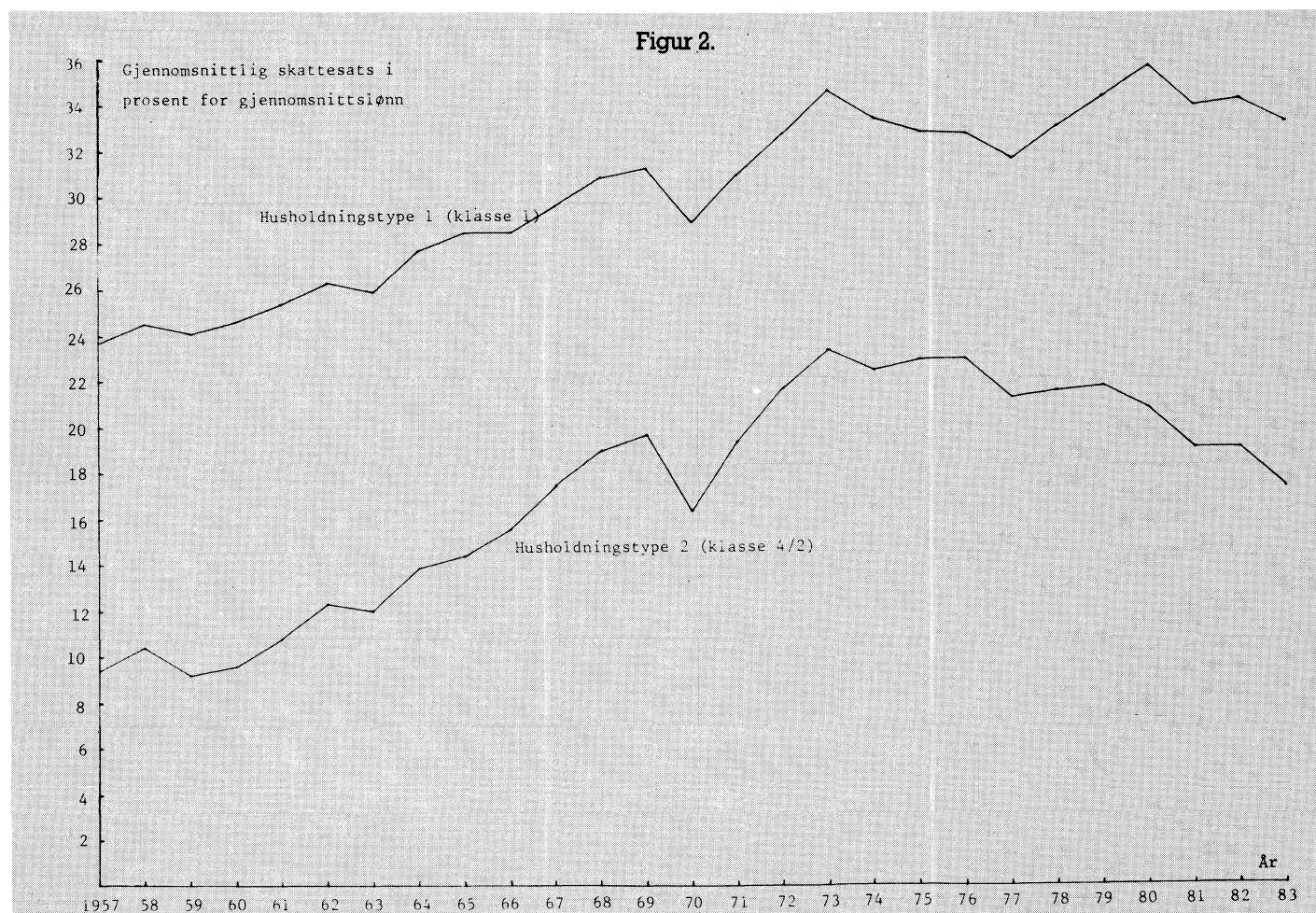
Tabell 1.

$\bar{l}1(\bar{w})$ og $q1(\bar{w})$ gjelder husholdningstype 1
 $\bar{l}2(\bar{w})$ og $q2(\bar{w})$ gjelder husholdningstype 2

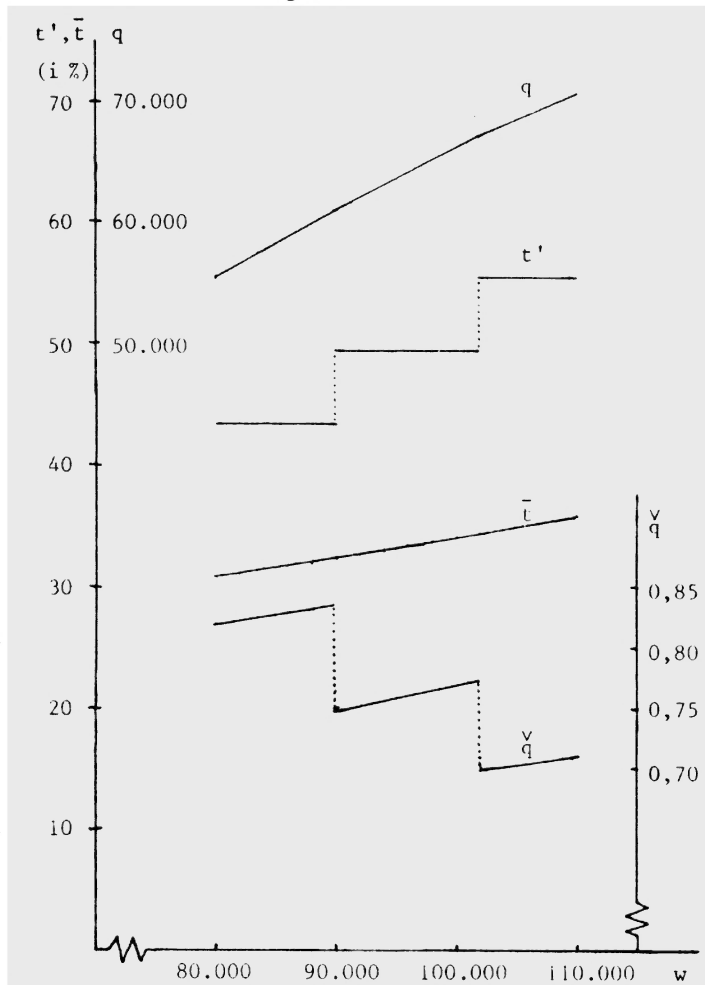
År	Gjennomsnittslønn $\bar{w}$ i tusen		Gjennomsnittlig skattesats i %		Disponibel lønn i tusen 1982-kroner	
	løpende kroner	1982-kroner	$\bar{l}1(\bar{w})$	$\bar{l}2(\bar{w})$	$q1(\bar{w})$	$q2(\bar{w})$
1957.....	11	54	23,7	9,4	40	47
1958.....	12	53	24,5	10,4	41	49
1959.....	13	57	24,1	9,2	43	53
1960.....	13	59	24,6	9,6	43	52
1961.....	14	62	25,4	10,8	45	53
1962.....	16	64	26,3	12,3	48	57
1963.....	17	66	25,9	12,0	50	59
1964.....	18	67	27,7	13,9	49	58
1965.....	19	70	28,5	14,4	49	59
1966.....	21	74	28,5	15,6	52	62
1967.....	23	77	29,7	17,5	54	63
1968.....	25	80	30,9	19,0	56	65
1969.....	27	83	31,3	19,7	62	68
1970.....	29	81	29,0	16,4	58	69
1971.....	32	86	31,0	19,4	59	69
1972.....	35	88	32,8	21,7	59	68
1973.....	39	90	34,7	23,4	59	69
1974.....	44	94	33,5	22,5	62	72
1975.....	52	99	32,9	23,0	66	76
1976.....	60	104	32,8	23,0	70	80
1977.....	66	105	31,7	21,3	72	83
1978.....	71	105	33,1	21,6	70	82
1979.....	74	104	34,4	21,8	68	81
1980.....	81	103	35,7	20,8	66	81
1981.....	91	102	34,0	19,1	67	82
1982.....	102	102	34,3	19,1	67	83
1983.....	110*	101**	33,3	17,4	67**	83**

* Det er regnet med gjennomsnittlig vekst i årslønn på 7,5%.

** Det er regnet med gjennomsnittlig prisstigning fra 1982 til 1983 på 9%.

Figur 3.

type 2 starter altså $\bar{t}(w)$ betydelig lavere, men stiger noe raskere når inntekten øker.

Fra 1959 til 1976 har det vært en klar langsiktig tendens til at skattenivået har økt mer for husholdningstype 2 enn for type 1. I 1959 var forskjellen mellom $\bar{t}_1(w)$ og $\bar{t}_2(w)$

15,0% av gjennomsnittslønn. I 1976 var forskjellen skrumpet inn til 9,6%. Etter den tid har skatteutviklingen vært relativt langt mer familievennlig slik at forskjellen i 1983 blir 15,9% under våre forutsetninger.

Utviklingen i progressivitet

Utviklingen i progressivitet kan avleses i figur 1, f.eks. ved at $q(w)$ i 1961 er en nesten rett linje hvis forlengelse ville ha passert i nærheten av origo, mens $q(w)$ er relativt jevnt krummet i 1980. Dette skal vi imidlertid nå se nærmere på.

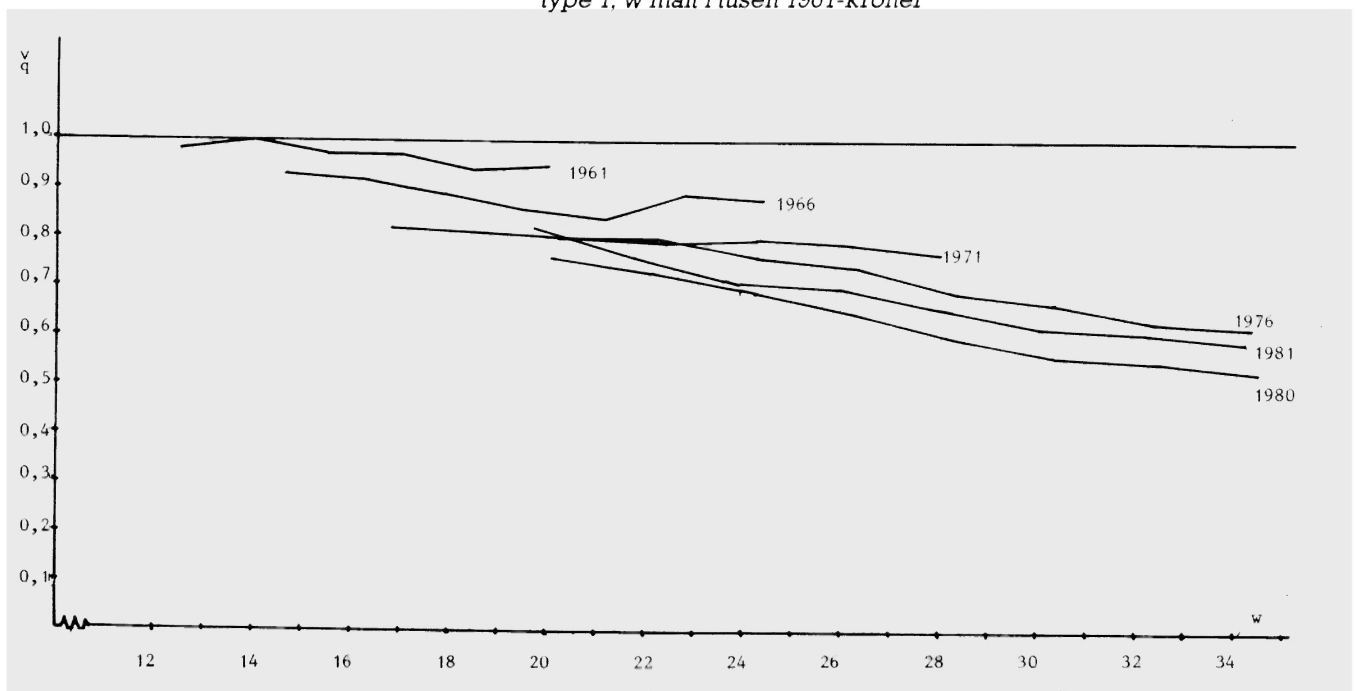
Marginalskatten øker sprangvis. Dermed vil disponibel lønnsfunksjon være en brudden linje, med knekkpunkt hver gang marginalskatten øker. Det betyr at $\check{q} = \frac{1-t'}{1-\bar{t}}$ vil gjøre et sprang ned hver gang t' gjør et sprang opp. For det intervall der t' er konstant, vil imidlertid $\check{q}$ være jevnt stigende siden $\bar{t}$ stiger jevnt ved økende inntekt. Figur 3 illustrerer disse forhold med et utsnitt av inntektintervallet for husholdningstype 1 i 1982.

Til grunn for figur 4 har vi beregnet $\check{q}$ som et glidende gjennomsnitt av observasjonen i punktet og nærmeste observasjon på hver side. Til figur 4 har vi valgt ut de samme år som til figur 1.

For 1961 ser vi at $\check{q}$ for husholdningstype 1 er nær én over hele intervallet. Det betyr at inntektsbeskatningen for enslige lønnstakere var nesten proporsjonal det året innenfor intervallet av «vanlige» lønnsatser. $\check{q}$ har antatt markert lavere verdier med tiden. Eneste unntak på figuren er fra 1980 til 1981. Da ble altså progressiviteten redusert. Men for 20-årsperioden som helhet var det klar økning i progressiviteten.

Et annet tydelig trekk er at kurvene i figur 4, særlig for 1976, 1980 og 1981, er fallende. Det betyr at progressiviteten blir sterkere jo høyere inntekten er. Skattefunksjonen for husholdningstype 1 er altså progressivt progressiv innenfor vårt inntektsintervall.

Figur 4. $\check{q}(w)$ (glidende gjennomsnitt) for husholdningstype 1, w målt i tusen 1961-kroner

Tabell 2. Mål for progressivitet etter bruttolønn, år og husholdningstype, glidende gjennomsnitt.

1961				1966			1971			1973		
w	q1	q2		w	q1	q2	w	q1	q2	w	q1	q1F
12 500	0,98	0,92		18 000	0,93	0,84	27 000	0,82	0,77	33 000	0,80	0,77
14 000	1,00	0,92		20 000	0,92	0,81	30 000	0,81	0,75	36 500	0,79	0,76
15 500	0,97	0,87		22 000	0,89	0,79	33 000	0,80	0,73	40 000	0,80	0,75
17 000	0,97	0,84		24 000	0,86	0,79	36 000	0,79	0,74	43 500	0,79	0,76
18 500	0,94	0,81		26 000	0,84	0,78	39 000	0,80	0,76	47 000	0,78	0,76
20 000	0,95	0,82		28 000	0,89	0,82	42 000	0,79	0,77	50 500	0,76	0,74
				30 000	0,88	0,81	45 000	0,77	0,76	54 000	0,77	0,72
1976				1979			1980			1981		
w	q1	q2	q1F	w	q1	q1F	w	q1	q2	w	q1	q2
50 000	0,80	0,78	0,78	62 000	0,78	0,74	68 000	0,76	0,70	76 000	0,82	0,73
55 000	0,80	0,78	0,77	68 000	0,74	0,73	75 000	0,73	0,68	84 000	0,76	0,73
60 000	0,77	0,77	0,76	74 000	0,73	0,69	82 000	0,69	0,68	92 000	0,71	0,72
65 000	0,74	0,77	0,72	80 000	0,68	0,68	89 000	0,65	0,65	100 000	0,70	0,69
70 000	0,69	0,76	0,70	86 000	0,66	0,63	96 000	0,60	0,61	108 000	0,66	0,66
75 000	0,67	0,75	0,66	92 000	0,62	0,61	103 000	0,56	0,58	116 000	0,62	0,60
80 000	0,63	0,71	0,64	98 000	0,61	0,56	110 000	0,55	0,54	124 000	0,61	0,57
85 000	0,62	0,70	0,60	104 000	0,57	0,55	117 000	0,53	0,53	132 000	0,59	0,56
1982				1983			q1 : glidende gjennomsnitt for q for husholdningstype 1. q2 : glidende gjennomsnitt for q for husholdningstype 2. q1F: glidende gjennomsnitt for q for husholdningstype 1 med faktiske, fradrag og faktiske inntekter.					
w	q1	q2		w	q1	q2						
86 000	0,80	0,73		92 000	0,83	0,74						
96 000	0,75	0,73		101 000	0,79	0,72						
105 000	0,71	0,70		110 000	0,75	0,72						
114 000	0,68	0,67		119 000	0,71	0,69						
123 000	0,67	0,64		128 000	0,67	0,65						
133 000	0,63	0,60		137 000	0,63	0,62						
143 000	0,62	0,57		146 000	0,62	0,59						
				155 000	0,60	0,58						

q1 : glidende gjennomsnitt for q for husholdningstype 1.
q2 : glidende gjennomsnitt for q for husholdningstype 2.
q1F: glidende gjennomsnitt for q for husholdningstype 1 med faktiske fradrag og faktiske inntekter.

En parallell utvikling av progressiviteten over årene kan vi finne også for husholdningstype 2. Det er imidlertid en tendens til at progressiviteten ikke tiltar like sterkt med økende inntekt som for husholdningstype 1, se tabell 2. Bakgrunns materialet viser at det er først fra og med 1974 at q er markert fallende med stigende inntekt (og det gjelder begge husholdningstyper), da altså skattefunksjonen er progressivt progressiv. Før 1974 var skattefunksjonen mer jevnt progressiv innenfor vårt inntektsintervall.

Fra 1957 til begynnelsen av 60-årene er skattefunksjonen for husholdningstype 1 nesten proporsjonal. Grunnen til at progressiviteten var såvidt svak de første årene ligger for en stor del i utligningen av trygdeavgifter, som var tildels sterkt degressiv, men det var også reelt sett adskillig lengre progresjonsintervaller for statsskatten.

For 1981 tok regjeringen bevisst sikte på å redusere skattenivået og justere skattesatsene slik at progressiviteten skulle bli mindre, for å utjevne noe av den sterke økning i progressivitet som hadde funnet sted over årene forut. Våre beregninger bekrefter at dette ble oppnådd for begge de husholdningstyper vi har sett på innenfor hele inntektsintervallet.

Det ville nok være meget vanskelig å redusere progressiviteten slik at skattebyrden var uendret for gjennomsnittlig lønnsnivå. For det ville bety at man ga relativt store beløp i skattelettelse for høye inntekter, mens

skattebyrden for lavere inntekter ville øke. Skulle en regjering mene at det var behov for å redusere progressiviteten, måtte den derfor sannsynligvis finne rom for skattelettelse for «alle».

For 1982 tok regjeringen i hovedsak sikte på ren inflasjonsjustering av skattesatsene slik at progressiviteten og gjennomsnittlig skattesats ikke skulle øke. At dette stort sett ble oppnådd på alle inntektstrinn innenfor vårt inntektsintervall, bekreftes av våre beregninger.

For 1983 ble det vedtatt en ny justering slik at progressiviteten i gjennomsnitt praktisk talt blir uendret for begge husholdningstyper fra 1982 til 1983, under våre forutsetninger, men for husholdningstype 1 øker progressiviteten nå litt sterkere med inntekten enn i 1982. Samtidig er det blitt gitt en merkbar skattelettelse for husholdningstype 2 (målt med $\bar{f}(w)$) og en noe mindre skattelettelse for husholdningstype 1.

Ved å sammenholde tabell 1 og 2 ser vi at selv om skattenivået er blitt betydelig redusert for husholdningstype 2 fra 1976 til 1983 ($\bar{f}(w)$ har falt fra 23,0% til 17,4%), er allikevel progressiviteten blitt noe sterkere på alle inntektstrinn innenfor vårt intervall.

Betydningen av faktiske fradrag

Svært mange lønnstakere har fradragposter utover minste- og oppgjørsfradrag. Man kan derfor si at samlet

skatt slik vi har beregnet den, overdriver den faktiske skattebyrde. Dessuten kan det være stor variasjon i fradragene etter inntekt. Både gjennomsnittlig skattesats og progressivitet kan da bli systematisk forskjellig fra tilfellet hvor bare minste- og oppgjørsfradrag medregnes. Vi skal derfor forsøke å kaste noe lys over dette.

Det statistiske materiale vi skal legge til grunn, er inntektsstatistikken, som foreligger for årene 1973, 1976 og 1979. Oppgavene her over ulike fradragsposter etter inntekt gis bare for alle inntektstakere under ett, altså både lønnstakere og andre. Tallene er heller ikke splittet opp etter husholdningstype. Det ligger derfor en betydelig feilkilde her.

Vi har utelukket fradragspostene pliktig underhold m.v. og hustrufradrag/fradag for enslig forsørger for å få best mulig sammenligningsgrunnlag i forhold til vår husholdningstype 1: enslig lønnstaker uten forsørgelsesbyrde.

Det er ikke opplagt hva som bør regnes med for å få en fornuftig oppfatning av gjennomsnittslønnstakerens situasjon. Dessuten er de inntektsintervall fradragene er gruppert etter, svært grove. Alle disse forhold bidrar til at det er meget begrenset hvor mye vekt som kan legges på beregningsresultatene. Vi skal ta hensyn til fradrag i skatt på grunn av sparing med skattefradrag.

Videre vil vi ta hensyn til at gjennomsnittslønnstakeren har visse inntekter i tillegg til lønnsinntekten. For å få et mest mulig helhetlig inntrykk av hvordan samlet skatt varierer for gjennomsnittslønnstakeren gruppert etter brutto lønnsinntekt, har vi derfor valgt å inkludere både ikke-lønnsinntekter og faktiske fradrag.

Enkelte av fradragspostene er også klart knyttet til ikke-lønnsinntekter, så som «underskudd i næring og ved drift av fast eiendom» og «skattefritt beløp for renteinntekt og aksjeutbytte». Som andel av gjennomsnittlig lønnsinntekt for alle lønnstakere utgjorde ikke-lønnsinntekt 4,9% i 1973, 4,4% i 1976 og 5,4% i 1979. Da det ikke finnes tall som belyser hvorledes disse inntekter varierer med inntektsnivået for lønnstakere, har vi her antatt at de utgjør samme prosentandel på alle lønnsnivåer innenfor vårt intervall. Her kan det også ligge en betydelig feilkilde.

For 1973, f.eks., blir bruttoinntekt beregnet som $1,049w$ der w , som før, er bruttolønn. Gjennomsnittlig skattesats for en lønnstaker i 1973 som hadde en bruttolønn lik w , blir da $\bar{t}(w) = \frac{t(w)}{1,049w}$, hvor vi ved utregningen av $t = t(w)$ har tatt hensyn til ikke-lønnsinntekten $0,049w$ og faktiske fradrag for lønnsnivået w .

I alle de tre årene og for alle lønnsnivåer innenfor vårt intervall for «vanlige lønnsinntekter» ligger gjennomsnittlig skattesats naturlig nok markert lavere med faktiske fradrag og faktiske inntekter enn når vi ikke regner med det. I 1973 var forskjellen 4,6 prosentenheter for gjennomsnittslønn. Den øker ganske svakt fra lavere til midlere lønnsinntekter, men øker mer markert opp til 7,3% i øvre del av lønnsinntektsintervallet.

I 1976 er det bare en meget svak økning i forskjellen i gjennomsnittlig skattesats fra lavere til høyere lønnsinntekter innenfor vårt intervall. Forskjellen er 4,7% for gjennomsnittslønn og varierer fra 4,6% til 5,2%.

I 1979 er forskjellen 5,9% for gjennomsnittslønn og viser en markert stigning i øvre del av vårt lønnsintervall opp til 8,7%. Betydningen av faktiske fradrag og faktiske inntekter mhp. gjennomsnittlig skattesats, i forhold til

minste- og oppgjørsfradrag, synes således å være noe større i 1979 enn i 1973 og 1976.

Av tabell 2 for årene 1973, -76 og -79 fremgår at med faktiske fradrag og faktiske inntekter blir progressiviteten gjennomgående noe svakere (ø større) enn når vi bare regner med minste- og oppgjørsfradraget. Forskjellen er imidlertid adskillig mindre enn de endringer i progressivitet vi har funnet over tid, både for husholdningstype 1 og 2.

Å inkludere faktiske fradrag og inntekter for lønnstakere betyr noe for skattenivået. Slike poster er derfor tatt hensyn til f.eks. i Statistisk Sentralbyrås modell for beregning av samlede inntektsskatter, se En revidert versjon av skattemodellen LOTTE [4]. Men faktiske fradrag og faktiske inntekter i stedet for minste- og oppgjørsfradrag ville sannsynligvis ikke drastisk endre helhetsbildet av utviklingen i inntektsbeskatningen slik vi har målt den. Det er vel heller ikke usannsynlig at fagforeningene er mer interessert i skatteendringer utregnet uten faktiske fradrag og faktiske inntekter siden de varierer betydelig fra individ til individ.

Noen regneeksempler på skattenes betydning for lønns- og prisutvikling

I dette avsnitt skal vi se på noen talleksempler for å illustrere størrelsesorden av de progressivitetsendringer som har funnet sted.

La oss nå sammenligne to situasjoner hvor $\check{q}$ har henholdsvis verdien 0,90 og 0,65. Begge disse verdier ligger innenfor vårt observerte variasjonsområde. Vi har da at

$$\frac{dq}{q} = \check{q} \frac{dw}{w} \rightarrow \frac{dw}{w} = (1/\check{q}) \frac{b}{bp}$$

For et gitt prisnivå og gitt progressivitet får vi altså at brutto lønnsnivå må øke $1/\check{q}\%$ for at lønnstakerne skal oppnå 1% ekstra økning i disponibel reallønn. Med $\check{q} = 0,90$ må w øke 1,1% og med $\check{q} = 0,65$ må w øke 1,5%. I begge tilfeller kreves altså ganske små økninger i w for å oppnå ekstra økning i q på 1%. Selv om den relative forskjell mellom 1,1 og 1,5 er stor, er den absolutte forskjell ubetydelig.

Anderledes blir det om vi antar at lønnsøkningen fører til økning i konsumprisindeksen. Anta at 1% ekstra økning i w fører til $a\%$ ekstra økning i p , der $0 < a < 1$. Hvis $r = q/p$ er disponibel reallønn, blir nå

$$\frac{dr}{r} = (\check{q}-a) \frac{dw}{w} \rightarrow \frac{dw}{w} = 1/(\check{q}-a) \cdot \frac{dr}{r}$$

Den økning i bruttolønn som må til for at lønnstakerne skal få 1% ekstra økning i disponibel reallønn, er nå meget følsom overfor endringer i a , altså i hvilken grad lønnsøkninger overveltes i prisøkninger. Tabell 3 illustrerer dette. Den viser hvor mye bruttolønnsen må øke, og hvilken prisøkning det medfører, for at lønnstakerne skal oppnå en ekstra økning i disponibel reallønn på 1%, for ulike verdier av $\check{q}$ og a .

Vi ser av tabellen at forskjellen i progressivitet nå kan bety mye, også absolutt sett, og mer jo sterkere lønnsøkninger slår ut i prisøkninger. Forskjellen kan bli dramatisk. Når a nærmer seg $\check{q}$, vil nødvendig lønnsøkning gå mot uendelig. Og hvis $a > \check{q}$, er det ikke mulig for lønnstakerne å øke disponibel reallønn ved å øke brutto-

Tabell 3.

a \ q	0,90		0,65	
	Prosentvis økning i w	Prosentvis økning i p	Prosentvis økning i w	Prosentvis økning i p
0,4	2	0,8	4	1,6
0,5	2,5	1,25	6,67	3,33
0,6	3,3	2	20	12

lønnen, den vil da istedet avta. Denne mulighet har også andre drøftet, se f.eks. Rødseth [8] og Calmfors [2]. Det kan derfor være nærliggende å tro at større progressivitet (lavere verdi for q) kan være en potensiell kilde til større svingninger i prisnivået. Dette er argumentert for i f.eks. Lindbeck [7], s. 21–22. Rødseth [9] studerer imidlertid tilfeller der større progressivitet kan virke stabiliserende.

REFERANSER

- [1] Aktuelle skattetall 1978, Artikler 112, Statistisk Sentralbyrå 1978.
- [2] Calmfors, L., Inflation in Sweden, i L. Krause and W. Salant (eds.), Worldwide inflation, Brookings, Washington D.C. 1977.
- [3] Det norske skattesystemet. Hefte 1. Direkte skatter 1974, Samfunnsøkonomiske studier nr. 24, Statistisk Sentralbyrå 1974.
- [4] En revidert versjon av skattemodellen LOTTE, Rapporter 82/3, Statistisk Sentralbyrå 1982.
- [5] Hersoug, T. Utviklingen i personlig inntektsbeskatning i Norge 1957–83, Memorandum fra Sosialøkonomisk institutt 15. juni 1983.
- [6] Historisk oversikt over skattesatser mv. Del 1, Årene til og med 1969, Arbeidsnotater IO 75/5. Statistisk Sentralbyrå 1975.
- [7] Lindbeck, A., 1979, Imported and structural inflation and aggregate demand. The Scandinavian model reconstructed, in Lindbeck, A. (ed.), Inflation and employment in open economies (North-Holland, Amsterdam).
- [8] Rødseth, A., Om prisforventninger i Phillipskurva, Arbeidsnotater nr. 3, Økonomiavdelingen, Finansdepartementet 1981.
- [9] Rødseth, A., Progressive taxes and automatic stabilization in an open economy, Journal of Macroeconomics, kommer.
- [10] Skatter og overføringer til private, Rapporter 82/19, Statistisk Sentralbyrå 1982.

ASPLAN; Institutt for samfunnsplanlegging er en selveiende institusjon med 150 medarbeidere med kontorer i Sandvika, Lillehammer, Tønsberg, Kristiansand, Stavanger, Bergen, Trondheim og Bodø. Vi arbeider for kommunale, fylkeskommunale, statlige og andre offentlige organer samt private. Oppgavene omfatter byggprosjektering, planlegging av arealbruk, transport, kommunaltekniske anlegg, økonomiske analyser, konsekvensanalyser, EDB og organisering. Vi beskjeftiger sivilingeniører, ingeniører, arkitekter, landskapsarkitekter, landbrukskandidater, økonomer og samfunnsvitere.

Vårt kontor i Stavanger er vel utbygd og beskjeftiger i dag 40 ansatte.

Vi søker:

ØKONOM – PLANLEGGER

- med høyere økonomisk eller teknisk/økonomisk utdanning og erfaring fra offentlig eller næringsøkonomisk fagmiljø.

Våre økonomer arbeider innen et bredt spekter av oppgaver med planlegging, modell- og metodeutvikling.

Viktige arbeidsområder er:

- Samfunnsøkonomiske analyser, kommunaløkonomiske analyser og budsjettering.
- Handelsanalyser o.a. næringsanalyser.
- Næringsøkonomiske studier for analyse av bedrifters utviklingsmuligheter og økonomi.

Prosjekt overfor næringsorganisasjoner og enkeltbedrifter er stadig under utvikling.

Økonomer vil i Asplan delta i tverrfaglige team for løsning av større sammensatte oppgaver eller delta i mer spesialiserte grupper ofte sammen med andre fagmiljø. Ofte vil to eller flere Asplankontorer samarbeide i gjennomføring av prosjekter. Vi legger derfor vekt på evne til samarbeid og kommunikasjon.

Et NORD-100 EDB anlegg, moderne tekstbehandling m.v. står til disposisjon.

Nærmere opplysninger om stillingen kan fås ved henvendelse til kontorleder Per Th. Grimnes, telefon 04-53 00 80.

Skriftlig søknad sendes til

ASPLAN AS,

Postboks 550, 4001 Stavanger
innen 1. desember.

Nye instrumenter i det norske valuta- og pengemarked¹⁾

De nye instrumenter og utviklingstrekk jeg her vil behandle ligger i grenseområdet mellom valutakurspolitikk og likviditetspolitikk. Instrumentene, som terminhandel og valutaswapper, er egentlig ikke nye. Men endrede forhold i norsk økonomi gjør at de anvendes på nye måter og i et større omfang enn tidligere. Det som særlig har bidratt til dette er den konflikten som ofte oppstår mellom kurspolitikken og likviditetspolitikken, samt likviditetsvirkningene av innbetalingssystemet for oljeskatter.

AV
KONTORSJEF STEINAR JUEL

1. Likviditetspolitikk og bankenes tilpasning

De bindinger en i Norge har hatt på bankenes og andre kredittinstitusjoners utlånsrenter har ofte vanskeliggjort styringen av kreditttilførselen innenlands. De virkemidler en hadde til rådighet begrenset seg inntil for få år siden til å være primærreservekrav, plasseringsplikt, emisjonsregulering og forskjellige andre former for direkte reguleringer.

Primærreservekravet og plasseringsplikten representerer pålegg overfor bankene om at de skal plassere en viss del av sine innskuddsmidler i henholdsvis statskassseksler og obligasjoner. Plasseringsplikten benyttes også overfor livsforsikringsselskaper. Filosofien er at kredittinstitusjonenes utlånsmuligheter reduseres når en viss del av deres innskudd tvangsplasseres på denne måten.

Når etterspørselen etter lån rettet mot bankene og andre kredittinstitusjoner er høy, vil den enkelte bank søke å kompensere den likviditet som tvangsbindes ved å lokke til seg større innskudd fra publikum og andre banker. Renten på *særinnskudd* og renten i *pengemarkedet* mellom bankene presses opp. Når bankenes utlånsrenter er bundet, er det imidlertid klare grenser for hvor høyt det lønner seg for den enkelte bank å øke renten på sine marginale innskudd for å kunne øke sine utlån. Hvis bankene vurderte hver lånesøknad som et

For bedre å få frem hvordan kurspolitikken og likviditetspolitikken ofte kommer i konflikt med hverandre, vil jeg først se litt på hvilken rolle likviditetspolitikken har i den kredittpolitiske styring og hvordan bankene tilpasser seg denne. Deretter vil jeg se nærmere på konflikter som kan oppstå mellom likviditetspolitiske og kurspolitiske mål og hvordan terminintervensjoner og valutaswapper kan bidra til å dempe disse på kort sikt. Til slutt kommer jeg noe inn på eurokronemarkedet og en nyskaping fra 1982, kronelån til oljesektoren.

marginalt prosjekt og de tilpasset seg etter marginale lønnsomhetsvurderinger, skulle likviditetsbinding ved f.eks. primærreservekrav være et effektivt virkemiddel til å begrense bankenes utlånsvekst slik at kredittbudsjettets rammer kunne holdes. Den siste lånesøknaden er imidlertid ofte ikke et marginalt prosjekt for banken. Banken må ta hensyn til at dersom den gir avslag på en slik enkeltsøknad, vil den kanskje miste en kunde, som den ellers har mange lønnsomme forbindelser med, til en konkurrerende bank. *Kundeforholdet* blir derfor avgjørende når en lånesøknad skal vurderes under slike forhold. Hvis banken tjener godt på kunden ellers, vil det ofte være lønnsomt for banken å innvilge et nytt lån selv om dette alene er tapsbringende for banken. Først når tapet på det siste lånet blir så stort at det begynner å oppveie fortjenesten banken har på kunden ellers, vil banken finne det lønnsomt å si nei til lånesøknaden. Det vil gjelde når pengemarkedsrentene er svært mye høyere enn bankenes utlånsrenter, eller etter en lengre periode der pengemarkedsrentene har vært mere moderat høyere enn utlånsrentene. I det siste tilfellet vil banken etter hvert tape litt på flere lån til samme kunde. Lønnsomheten ved kundeforholdet sett fra bankens side, blir gradvis redusert.

Etter at den såkalte motkonjunkturpolitikken ble erklært avsluttet i 1977/78, har det funnet sted en tilstramning i den økonomiske politikk. Det meste av tilstramningen falt på kredittpolitikken. Kredittbudsjettets veiledende utlånstall for bankene har etter dette vært snaue i forhold til låneetterspørselen, noe som har stilt store krav til virkemiddelbruken i kredittpolitikken. Bankenes utlånsrenter ble tillatt økt i denne perioden, men virkningen av dette på låneetterspørselen var begrenset da inflasjonen steg i samme periode. Selv etter Renteutvalgets innstilling i 1980 har de kredittpolitiske virkemidler i hovedsak fortsatt å være innrettet mot å gjøre det ulønnsomt for bankene å ekspandere sin kredittgivning.

¹⁾ Innlegg på NSF/Sosialøkonomisk Institutt's etterutdanningskurs «Valutamarkedet i teori og praksis» 13. og 14. juni 1983.

2. Likviditetspolitikk og faste valutakurser

Jeg har brukt så mye plass på å forklare bakgrunnen for en aktiv likviditetspolitikk fra myndighetenes side og bankenes tilpasning til denne, for bedre å få fram hvorfor valutakurspolitikken ofte har skapt problemer for likviditetspolitikken. Dette har igjen skapt behov for bruk av nye instrumenter.

Periodevis svært høye pengemarkedsrenter har bidratt til relativt omfattende kapitalinngang fra utlandet. Som kjent har varekreditter ved eksport og import lenge vært liberalisert i den norske valutaregulering. Selv små forskyvninger i disse representerer raskt flere milliarder kroner. Varekredittene er følsomme overfor endringer i de relative renter mellom Norge og utlandet og overfor endringer i valutakursforventningene. I tillegg har det funnet sted en liberalisering av norske bedrifters adgang til å holde valutakonti i utlandet og utlendingers adgang til å kjøpe norske verdipapirer. Slike porteføljer vil raskt kunne flyttes ut og inn av Norge ettersom de relative renter og kursforventningene endres.

Som en illustrasjon til dette kan det nevnes at Norges Bank i april/mai 1982 la opp til en kraftig tilstramning i bankenes likviditet med sikte på å dempe deres utlansvekst. Renten på en-måneders kroner i pengemarkedet ble liggende på ca. 20 pst., noe som bidro til en betydelig kortsiktig kapitalinngang fra utlandet. I første kvartal 1982 var det en kortsiktig kapitalutgang (utenom Norges bank) på 0,8 mrd. kr., noe som endret seg til en inngang på 2,9 mrd. kr. i 2. kvartal. Resultatet ble at det likviditetspolitiske opplegg til Norges Bank måtte oppgis av hensyn til valutakursen.

I et fastkurssystem som det norske, betyr økt kapitalinngang økt vekst i pengemengden og større bankinnskudd i kroner. Dette fordi Norges Bank kjøper valuta mot

kroner når tilbud av valuta blir så stort at kronen apresierer utover visse grenser. Kunden kjøper kroner av bankene som så igjen kjøper kroner av Norges Bank. I tillegg kan bankene selv øke sin netto opplåning i utlandet og veksle denne valutaen om til kroner i Norges Bank, hvis de har kunder som de kan kurssikre seg mot, dvs. kunder som ønsker å selge valuta på termin, eller på fremtidig levering, til bankene. Valutahandel på termin, her salg av valuta på termin til en bank, betyr at kunden i dag inngår en kontrakt om å selge en viss mengde valuta mot kroner til banken på et fremtidig tidspunkt, f.eks. om 3 måneder. Både beløp og valutakurs avtales i dag. Endringer i bedriftenes adferd m.h.t. å kurssikre fordringer og gjeld i valuta, påvirker bankenes muligheter til å øke sin nettogjeld i valuta overfor utlandet. Endringer i forventningene om fremtidig kursutvikling påvirker kundenes kjøp og salg av valuta på termin. Det samme gjør endringer i relative renter.

3. Likviditetsvirkningen av oljeskattene

Omsetningen på det norske terminmarked i valuta har økt meget sterkt i de senere år. Etter oppgaver i bankstatistikken hadde forretnings- og sparebankene i juni 1978 avtaler om fremtidig kjøp og salg av valuta på termin på henholdsvis 27 mrd. og 25,5 mrd. kr. Ved utgangen av 1982 var disse tallene økt til henholdsvis 91,5 mrd. og 86 mrd. kr.

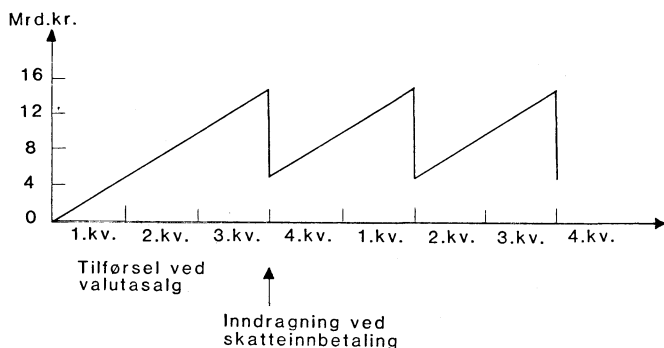
En viktig faktor bak denne utviklingen har vært økningen i innbetalingen av oljeskatter. Oljeselskapene med sine inntekter hovedsakelig i dollar, kurssikrer sine skatteforpliktelser i kroner ved å kjøpe kroner/selge dollar på termin ettersom skatteforpliktelsene påløper. Oppgjørstidspunktet på terminkontraktene faller stort sett sammen med tidspunktene for innbetalingen av oljeskattene. Disse relativt regelmessige og store salgene av valuta på termin til bankene, har resultert i at bankene har bygd opp store netto fordringer i valuta på termin. Bl.a. for å redusere den kursrisiko bankene i en slik situasjon kan utsettes for, er de etter valutabestemmelsene pålagt å opparbeide en motsvarende ordinær nettogjeld i valuta. Det gjør de ved å låne eller motta innskudd i valuta, hovedsakelig fra utlandet, og veksle disse midlene om til kroner. I 1978 hadde bankene en nettogjeld i valuta på 1-2 mrd. kr., mens den i dag er på vel 10 mrd. kr.

Oljeselskapenes salg av valuta på termin og bankenes kurssikring ved å låne valuta i utlandet fører isolert sett til en økning i bankenes kronelikviditet. Norges Bank tilfører disse kronene når de må kjøpe valuta av bankene for å holde kronekursen innenfor kurvindeksens rammer. Kronene bankene får tilført er kjøpt av oljeselskapene, men de overtar først disse når terminkontraktene gjøres opp. Oljeselskapene skal da bruke disse kronene til å betale sine skatteforpliktelser overfor staten. Likviditet trekkes da ut av banksystemet og over til statens konti i Norges Bank. Fordi det er en gjennomsnittlig skattekreddittid på de ordinære oljeskattene på 6 måneder, vil bankene, når alt annet er gitt, i gjennomsnitt bli liggende med en merbeholdning av kronelikviditet tilsvarende et halvt års oljeskatter, for tiden tilsvarende 10-15 mrd. kroner. Mer-beholdningen av likviditet er høyere enn dette gjennomsnittet rett før en skattetermin, og lavere rett etter.

Steinar Juel, cand. oecon. fra 1975, arbeider i Bankforeningen.

Figur 1. Likviditetsvirkningen av systemet for innbetaling av oljeskatter.

Ordningen for innbetalingen av oljeskattene og skattenes størrelse har resultert i både en kraftig vekst i bankenes gjennomsnittlige likviditetsbeholdninger og til sterke regelmessige svingninger i banklikviditeten. Dette er illustrert i figur 1.

4. Bruk av nye instrumenter fra myndighetenes side

Stramme kredittpolitiske opplegg med høye pengemarkedsrenter, tildels store svingninger i forventningene om fremtidig valutakursutvikling med tilhørende kapitalbevegelser og likviditetsvirkningene av oljeskattinnbetalingene har til sammen bidratt til at Norges Bank i økende grad har tatt i bruk *terminforretninger* og *valutaswapper* i kursreguleringen og likviditetsstyringen. Det tradisjonelle likviditetspolitiske virkemiddel, primærreservekravet, er for generelt og tungvint i bruk til å være et hensiktsmessig instrument for å møte de likviditets-svingninger som oppstår p.g.a. de forannevnte forhold. Bruk av primærreservekravet krever tilrådning fra Norges Bank, vurdering i Finansdepartementet og Kgl. resolusjon. Primærreservekravet er dessuten mest egnet som et generelt virkemiddel overfor *alle* bankene, eller overfor alle bankene i en av de to bankgruppene, forretningsbankene og sparebankene. Likviditetsvirkningen av oljeskattinnbetalingsordningen har derimot i første omgang konsentrert seg om de 3-4 største forretningsbankene. Det samme gjelder ofte likviditetsvirkningene av mer spekulative kapitalbevegelser. Med de store likviditetsbevegelsene det her etter hvert ble snakk om, ble det behov for markedsmessige instrumenter som kunne settes inn raskt og konsentreres der problemene oppsto.

En *terminintervensjon* fra sentralbankens side har til formål å påvirke valutakursen på tilsvarende måte som ordinær spot-intervensjon. Likviditetsvirkningen av intervensjonen utsettes imidlertid til et senere og da mere egnet tidspunkt.

Situasjonen kan f.eks. være følgende:

Myndighetene legger opp til en stram likviditetspolitikk ved å heve primærreservekravet. Siktemålet er å bringe bankenes utlånsvekst ned. Myndighetene kan f.eks. ha som mål at en vesentlig del av bankene skal oppta B-lån (betingede lån i Norges Bank) for derigjennom å bli underlagt direkte utlånsregulering. Pengemarkedsrentene og særinnskuddsrentene stiger til 15-20%, og enkelte dager over dette. Bedriftene reduserer da sin kapitalutgang til utlandet og øker sin kapitalinngang til landet. Kronen apresierer i forhold til kurven og Norges Bank må intervenere ved å selge kroner og

kjøpe valuta for å holde kronekursen nede. Intervenerer Norges Bank spot, vil bankene få tilført kroner med en gang og det likviditetspolitiske opplegg vil sprekke. Ved derimot å intervenere på termin, kan likviditetstilførselen utsettes til etter at bankene har opptatt tilstrekkelig med B-lån.

Ved spot-intervensjon i eksemplet over overtar Norges Bank direkte et valutaoverskudd i bankene og leverer kroner tilbake. Ved terminintervensjon lover Norges Bank å overta valutaoverskuddet på et fremtidig tidspunkt til en valutakurs som avtales i dag. Banken vil i mellomtiden plassere valutaoverskuddet i utlandet. Dette er den villig til fordi den kursen Norges Bank tilbyr er så «god» at det lønner seg å holde valutaen i utlandet fremfor å ta den hjem med en gang. I kursen ligger det bl.a. en kompensasjon for det rentetap banken eventuelt måtte lide ved å holde pengene i utlandet fremfor å ta den hjem. Virkningen på valutakursen blir normalt noe svakere ved terminintervensjon enn ved spotintervensjon. Norges Bank må derfor normalt intervenere i noe større omfang for å få en bestemt virkning på valutakursene.

Valutaswap, eller byttelåning av kroner og valuta, inngått mellom bankene og sentralbanken kan betraktes som en ordinær markedsoperasjon i pengemarkedet. I stedet for å bruke et kortsiktig statspapir e.l., som f.eks. statskasseveksler eller Norges Banks markedspapir, som instrument til å trekke inn og tilføre kronelikviditet, brukes valuta, eller likvide fordringer på utlandet, som instrument. Når kronelikviditet skal trekkes inn tilbyr Norges Bank valuta i swappen og får kroner tilbake. Når kroner skal tilføres, etterspør Norges Bank valuta i swappen og leverer kroner ut.

En likviditetsinndragende markedsoperasjon med et kortsiktig statspapir består av to deler; avtale om salg av papiret til pengemarkedet inklusive avtale om kurs, og avtale om innløsningstidspunkt og innløsningskurs. Innløsningskurs er som regel parikurs. En likviditetsinndragende swap består på tilsvarende måte av to deler; avtale om salg av valuta til bankene i dag, inklusive avtale om kurs, og avtale om tilbakekjøp av valutaen, med tilbakekjøpskurs. Første del av kontrakten kalles spotdelen, den andre delen kalles termindelen av swappen.

For å få solgt et statspapir til pengemarkedet må sentralbanken tilby det med en attraktiv avkastning. Dette reflekteres i pålydende rente og/eller salgskurs sammenlignet med innløsningskurs. Når Norges Bank ønsker å trekke inn likviditet ved en valutaswap, må den tilsvarende gjøre de utenlandske likvide fordringene så attraktiv for bankene at disse vil omplassere fra kroner til f.eks. dollar i 3 måneder (3-måneders swap). Hvis avkastningen på 3-måneders kroneplassering er 15% mens eurodollarrentene er 10%, vil det ikke være særlig attraktivt å omplassere fra kroner til dollar, hvis bankene blir tilbudt å kjøpe dollarene og få dem innløst til samme kurs. Får de derimot et tilbud der Norges Banks tilbakekjøpskurs på dollarene er høyere enn den kursen bankene kjøper dem for, slik at den effektive avkastning på dollarplasseringen blir 15½%, vil det lønne seg å omplassere. Siden dollarrenten, som betraktes som pålydende rente på dollarplasseringen, er et gitt datum for norske myndigheter, brukes tilbakekjøpskursen som en variabel til å gjøre omplasseringen tilstrekkelig attraktiv for bankene. Tilbakekjøpskursen må ligge ca. 1,3 pst. over kjøpskursen for at den effektive avkastningen for banken ved å

omplassere til dollar i 3 måneder skal bli 15½ pst. i årlig rate. Det jeg foran har kalt kjøpskursen, den kurs bankene overtar dollarfordringene etter, er identisk med den ordinære spotkursen på dollar. Tilbakekjøpskursen, er her identisk med kursen på en 3-måneders terminforretning.

Swapper, eller byttelåning av kroner og valuta er et svært fleksibelt virkemiddel. Løpetiden kan varieres fritt, og de kan om ønskelig konsentreres om en eller et fåtall banker. Hvis sentralbanken istedenfor swapper anvendte statspapirer, kunne den bare tilføre likviditet hvis bankene i utgangspunktet hadde en portefølje med vedkommende papir. Dette gjelder ikke swapper, da bankene innenfor alle praktiske grenser kan låne valuta i utlandet som så overlates Norges Bank mot kroner i swappen. For at Norges Bank skal kunne bruke swapper til å trekke inn likviditet, kreves det at landets internasjonale reserver er relativt rommelige.

Bruk av swapper er ikke bare begrenset til bruk mellom Norges Bank og bankene. Norges Bank begynte først å anvende swapper og terminintervensjoner høsten 1979. Instrumentet har imidlertid lenge før det vært anvendt mellom banker og mellom banker og kunder. Betingelsen for å delta i swapmarkedet, er at en har tilgang på valuta eller anledning til å sitte med valuta. Når hovedbestemmelsen i valutareguleringen er at alle valutainnledninger skal avstå valuta som ikke skal brukes i løpet av relativt kort tid til en bank, skulle det i prinsippet være begrenset hvem som kunne delta i swapmarkedet. Etter hvert er det gitt flere dispensasjoner fra hovedbestemmelsen slik at antall aktører har økt.

Swapmarkedet utgjør kjernen i det norske pengemarked. Valutareguleringen bidro til at deltagerne i markedet lenge var begrenset til en relativ «liten klubb» der de største bankene i Norge og utenlandske banker utgjorde sentrum. Disse lånte kroner seg imellom ved hjelp av swapper til markedsmessige vilkår. Resten av pengemarkedet, særinnskuddsmarkedet og markedet for kroneinnskudd mellom banker, ble søkt skjermet fra de ofte kraftige renteutslagene en kunne finne i swapmarkedet. Når bankenes utlånsrenter er regulert, er det naturlig at bankene søker å unngå at en stram likviditetssituasjon smitter over på hele registeret av renter og instrumenter i pengemarkedet. På den annen side var det, og er det, behov for et marked som på en effektiv måte fordeler likviditeten i banksystemet dit den trengs mest. Et swapmarked, delvis skjermet fra resten av pengemarkedet, var da svaret på disse to motstridende hensyn.

Liberaliseringen av valutareguleringen har imidlertid som nevnt økt antall deltagere i swapmarkedet. Jeg har også inntrykk av at kjennskapet til swapinstrumentet i næringslivet, inklusive i mindre og mellomstore banker, tidligere var relativt begrenset. Norges Banks bruk av instrumentet i likviditetssstyringen og deres publisering av effektive kronerenter i swapmarkedet har nok bidratt til å øke kjennskapet til instrumentet. Dette har i økende grad vanskeliggjort skjermingen mellom swapmarkedet og andre deler av pengemarkedet.

5. Eurokronemarkedet

Swapmarkedet i kroner kan sies å være bindeleddet mellom eurokronemarkedet og det norske pengemarked. Det jeg har kalt effektiv rente på kroner i swapmarkedet betegnes ofte i bankkretser som eurokronerente.

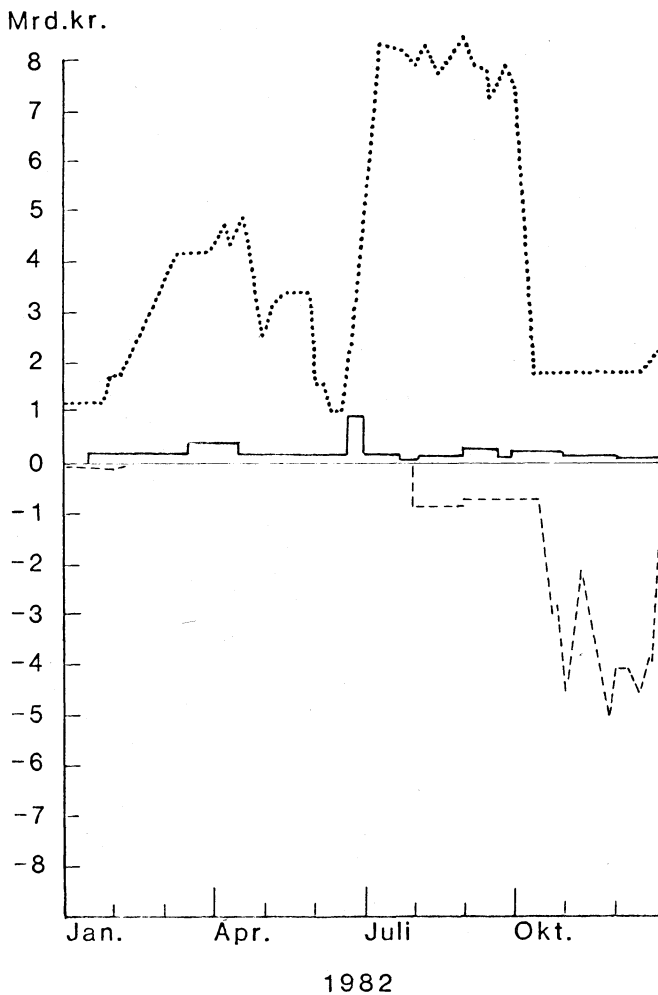
Eurokroner er definisjonsmessig lik kroneinnskudd i en bank i utlandet. En nødvendig betingelse for et eurokronemarked, er at bankene i utlandet kan videreplasse kroner i form av kroneutlån til kunder og/eller som plassering i det norske pengemarked. Etter valutabestemmelsene er det begrensninger på hva utenlandske banker kan ha av kroneinnskudd i norske banker. Disse bestemmelsene sammen med avskjermingen mellom swapmarkedet og pengemarkedet ellers i Norge, har gjort at utenlandske banker videreplasserer kroneinnskudd i det norske pengemarked ved swapper. Utenlandske banker kan óg tilby tilsvarende høyere renter på innskudd i kroner da deres utlånsrenter på kronelån selvfølgelig ikke er regulert. Veksten i eurokronemarkedet bidro også til å uthule skjermingen mellom swapmarkedet i Norge og pengemarkedet ellers.

6. Kronelån til oljesektoren

En nyskaping fra i fjor er såkalte kronelån til oljesektoren. På bakgrunn av den økning som fant sted i de norske valutareserver, tok Bankforeningen i 1981 opp spørsmålet hvorvidt det var hensiktsmessig at

Figur 2. Norges Banks nettosalg av markedspapirer og inngåtte avtaler om fremtidig valutatransaksjoner.

—— Markedspapir beholdning i bankene.
 Bankenes valutagjeld på termin til Norges Bank.
 - - - - Bankenes valutafordringer på termin på Norges Bank.

Kilde: Norges Bank

investeringene i Nordsjøen fortsatt utelukkende ble finansiert med lån fra staten og fra utlandet. Henvendelsene resulterte i at regjeringen i 1982 og 1983 fastsatte en ramme for lån i kroner fra norske kredittinstitusjoner til oljesektoren. Slike lån ble unntatt fra plasseringsplikt og primærreservekrav og er unntatt fra finansministerens renteerklæring. Norske banker skulle da ikke bli hemmet av spesielle norske reguleringer i konkurransen med utenlandske banker om lån til oljesektoren. At slike lån unntas fra primærreservekrav og plasseringsplikt begrunnes i tillegg med at disse lånene bare erstatter lån som ellers ville vært tatt opp i utlandet eller ytet av staten. Disse lånene skaper dermed ikke noen tilleggsaktivitet i Norge. Mindre kapitalinngang fra utlandet og mindre lån fra staten betyr også mindre likviditetstilførsel til bankene og dermed mindre behov for primærreservekrav.

Pr. utgangen av mai, ca. ett år etter at ordningen ble iverksatt, er det ydet kronelån til oljesektoren for ca. 1,5 mrd. kr. Renten på disse lånene er stort sett knyttet til en swaprente og er dermed på linje med rentenivået i eurokronemarkedet.

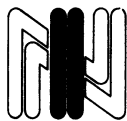
7. Oppsummering

Konflikten mellom valutakurspolitikken og likviditetspolitikken er ikke løst i og med bruk av intervensjoner i terminmarkedet og swapmarkedet. Disse instrumentene

har imidlertid bidratt til å redusere konflikten noe på kort sikt. På noe lengre sikt er konflikten like stor som før. Bruk av valutaswapper har videre gjort det mulig for Norges Bank i større grad å finstyre bankenes likviditet og gjort det lettere å håndtere likviditetsvirkningene av oljeskattinnbetalingene.

Hvorfor brukes swapper og ikke et kortsiktig norsk papir ved intervensjoner i pengemarkedet? En har et kortsiktig norsk papir som brukes, nemlig Norges Banks markedspapir. Dette har imidlertid langt fra fungert så godt som det swappene gjør. Jeg tror det skyldes de spesielle institusjonelle forhold i Norge, der swapmarkedet har vært pengemarkedets kjerne. Swapmarkedet er samtidig en del av valutamarkedet, der de større norske bankene til enhver tid må stille forpliktende kjøps- og salgskurser. Ved bruk av swapper har Norges Bank kunnet gå inn i et eksisterende godt fungerende marked og alltid fått stilt forpliktende kjøp- og salgskurser av bankene. Tilsvarende gjelder ikke for markedspapiret. Dette ble av bankene oppfattet som et eget instrument som var på siden av pengemarkedet ellers.

Figur 2 viser hvilken betydning swapper og terminforretninger hadde som likviditetspolitisk virkemiddel i 1982 sammenlignet med markedspapiret til Norges Bank. For at markedspapiret skal kunne fungere effektivt må det nok først skapes et marked der dette kan falle naturlig inn. Det er usikkert om det lar seg gjøre så lenge den nåværende rentepolitikk føres videre.

**Norges
Industriforbund**

Norges Industriforbund er hovedorganisasjon for norsk industri som har til formål å ivareta industriens interesser i et samfunnsmessig perspektiv. Industriforbundet driver dels industripolitisk virksomhet overfor politikere og myndigheter, dels service overfor sine medlemmer.

søker

SOSIALØKONOM

– til Økonomisk-politisk avdeling –

Avdelingen står sentralt i arbeidet med å formulere industriens syn på den økonomiske politikk og næringspolitikken i sin alminnelighet.

Foruten konjunktur- og strukturanalyser, vurderer avdelingen fortløpende de virkninger næringspolitikken og den økonomiske politikk har for norsk industri. Produksjon av debathefter, artikler, foredrag m.v. er viktige i denne sammenheng.

Søkere bør ha følgende kvalifikasjoner:

- Interesse for samfunnsøkonomiske spørsmål
- Praksis fra økonomisk utredningspreget arbeid
- God skriftlig og muntlig fremstillingsevne

Stillingen innebærer selvstendige og varierte arbeidsoppgaver i et tverrfaglig miljø. Den gir kontakt med medlemsbedrifter, nærings- og søsterorganisasjoner samt det norske fagmiljøet.

Nærmere opplysninger om stillingen kan fås ved henvendelse til avdelingsdirektør Tor Steig, tlf. 56 43 90.

Skriftlig søknad, som behandles konfidensielt, sendes administrasjonssjef Gerd Nordberg,

Norges Industriforbund,
Postboks 2435-Solli, Oslo 2,
innen 21. november 1983.

Nordisk økonomisk forskningsråd

Årbok 1982

Nordisk økonomisk forskningsråd.
Årbok 1982.
Redigert av
Sigbjørn Atle Berg.
Universitetsforlaget 1983.
164 s. 68, – kr.

Nordisk økonomisk forskningsråd som er opprettet av Nordisk Ministerråd, begynte sin virksomhet i 1980. Virksomheten var under oppbygging i 1980 og 1981 og i 1982 er de prosjekter som ble planlagt i startfasen kommet i gang. Sigbjørn Atle Berg som har vært sekretær for Nordisk økonomisk forskningsråd siden starten, har redigert rådets første årbok.

Årboka er inndelt i fire deler. I den første delen gjengis innlegg fra rådets seminar om erfaringer med inntektspolitikk i de nordiske land. I den andre delen gis en redegjørelse for 10 av de i alt 12 forskningsprosjekter som skjer med støt-

te fra rådet. Den tredje del er en redegjørelse for forslag om prosjekter som omhandler kommunene og deres forhold til statlig økonomisk politikk, mens dens fjerde del av årboka inneholder årsberetning for 1982 og 1983. Det er her bare anledning til å gå inn på noen få av de temaer som tas opp i årboka, og jeg har stort sett konsentrert meg om prosjekter med en makroøkonomisk ramme.

Avsnittet om erfaringer med inntektspolitikk innledes med et greit oversiktskapittel om samordning av inntektspolitikk og annen økonomisk politikk i de nordiske landene ved Kjell Andersen, OECD. Lars Calmfors, Stockholms Universitet, har et interessant innlegg om stabiliseringspolitikk med sterke lønns-takerorganisasjoner. I Calmfors analyse er utgangspunktet at fagforeningene bestemmer lønningene. Det er imidlertid slik at det er en negativ sammenheng mellom lønnsnivå og sysselsetting slik fagforeningene velger mellom ulike kombinasjoner mellom lønnsnivå og sysselsetting. Calmfors ser så på virkningen av at staten akkomoder lønnsøkninger ved å motvirke arbeidsledighet som er en følge av høy real-lønn, f.eks. ved å ansette flere personer i det offentlige eller ved å subsidiere lønnskostnadene.

I den grad fagforeningene tar hensyn til slike statli-

ge sysselsettingstiltak ved fastsettelse av lønnen, kan en da få som resultat at sysselsettingen blir lavere enn i en situasjon uten statlige tiltak. Dette vil etter hvert svekke statsbudsjettet og gi underskudd på driftsbalansen. Calmfors konkluderer med å si at for å oppnå en tilpasning av reallønnen og av den makroøkonomiske balansen på lengre sikt, er det nødvendig at staten fører en politikk som ikke akkomoderer lønnsøkninger. Dette er også nødvendig for at andre tiltak som tar sikte på å oppnå balanse, f.eks. devaluering, skal være vellykket.

I del 2 av boka omtales også Calmfors' prosjekt om forsøkene på kostnadstilpasning i de mindre OECD-land der en foruten de nordiske land også trekker inn Belgia, Nederland og Østerrike. Erkki Koskela og Matti Viréns prosjekt «Inflasjon, inntektsfordeling og sparing: Empiriske analyser med nordiske data» har også krav på stor interesse. På bakgrunn av data fra Finland og Sverige konkluderer de foreløpig med at både uventet inflasjon og uventet reallønnsøkning har en klart positiv virkning på husholdningenes sparerate. Videre synes variable som uttrykker stramheten på kredittmarkedet å øke husholdningenes sparing. Det synes også å være en tendens til at jevnere inntektsfordeling reduserer sparingen, mens en ikke har fun-

net noen systematisk virkning på husholdningenes sparing av utbyggingen av trygdesystemet. Dette prosjektet vil også bli videreført slik at det bl.a. også vil dekke Norge og Danmark.

To av prosjektene som Nordisk økonomisk forskningsråd støtter, gjelder modeller for handelen mellom nordiske land. Det ene av disse prosjektene utføres av Statistisk Sentralbyrå, Oslo i samarbeid med Danmarks Statistik, Uleåborgs Universitet og Statens Industriverk i Stockholm, mens det andre prosjektet som utføres av Carl Erik Schulz ved Fondet for markeds- og distribusjonsforskning, er en modell for samhandelen mellom Norge og Sverige.

For 1983 har rådet valgt kommunalsektorens rolle i stabiliseringspolitikken som hovedtema og det er satt i gang fire prosjekter innen dette området.

Etter at Nordisk økonomisk forskningsråd har vært i funksjon et par år, synes virksomheten å ha kommet godt i gang, og det er grunn til å se fram til sluttrapportene for de prosjekter som er satt i gang. Dette gjelder ikke minst for prosjektene innen feltet kommunal økonomi.

*Asbjørn Fidjestøl**

*Asbjørn Fidjestøl arbeider i Norges Bank.

Effektivitet og rettferdighet

AGNAR SANDMO:
Effektivitet og
rettferdighet.
Universitetsforlaget 1983.
124 s. 98,- kr.

Norske universitetsøkonomer er med noen unntak, nokså tilbakeholdne når det gjelder deltakelse i den offentlige diskusjonen av økonomisk-politiske spørsmål. Etter undertegnades mening er dette beklagelig. Mange av dem har mye å tilføre debatten og vil kunne bidra til at samfunnsøkonomiske resonnementer blir stående sterkere i beslutningsprosessen.

Agnar Sandmo er imidlertid en flittig bidragsyter og på en forbilledlig måte. Universitetsforlaget har nå utgitt en samling på 16 av hans artikler; de fleste tidligere offentliggjort i dagspresse og tidsskrifter. De aller fleste berører aktuelle og helt sentrale temaer innenfor feltene (med bokas egen kapitteinndeling):

Arbeid og lønn
Skattespørsmål
Miljø- og ressursøkonomi
Blandingsøkonomi og
lønnsomhet

Etter undertegnades syn er det to «feil» økonomer ofte gjør når de skriver for et bredere publikum. Det ene er å velge problemstillinger som virker for teoretiske og virkelighetsfjerne. Det andre er å velge en framstillingsform som uødig virker utfordrende på mange. Begge deler bidrar til at viktige lesergrupper kan finne økonomenes innlegg lite relevante og aktuelle.

Sandmo lykkes svært godt i å unngå dette; bl.a. ved selv å ta opp innven-

dinger den politisk interesserte leser ofte vil komme med overfor økonomers «kjølige» analyse. Det er svært viktig for å begrense det kommunikasjonsproblemet som åpenbart eksisterer mellom økonomer og ikke-økonomer.

Det er selvsagt lett å reise innvendinger mot artikler som på en kortfattet måte diskuterer sentrale problemstillinger. Når en er bedt om å kommentere en bok, hører vel noen kritiske merknader også med. De rokker ikke inntrykket av at dette er en bok mange bør lese, både økonomer og andre politisk interesserte.

Skulle vi starte med noe generelt om innholdet, må det være at det i forhold til boktittelen («Effektivitet og rettferdighet») er slik at rettferdigheten kommer nokså dårlig ut. En får lett det inntrykk at det gjennomgående er en motsetning mellom effektivitet og det mange oppfatter som rettferdighet.

Resonnementene som leder i denne retning er det isolert sett lite å innvende mot. Spørsmålet er om de er så partielle at de går glipp av forhold som kan være viktige. Det kan f.eks. være slik at moderate lønnsforskjeller og annen «rettferdighet» i seg selv virker positivt på effektiviteten f.eks. gjennom bedre motivasjon, samarbeidsforhold m.v.

For meg er det noe av et tankekors at de nordiske land har gjort det meste av det som er galt ut fra økonomisk arbeidsmarkedsteori. Vi har «regulert» sammen lønnskalaen, vi har strenge miljøkrav, sterk jobbeskyt-

telse og stort innslag av prisvridende skatter. Likevel har vi høyest sysselsettningsnivå (sysselsatte i forhold til folketallet) av de vestlige land og har heller ikke ellers hatt noen spesielt dårlig økonomisk utvikling.

Dette er ikke noe bevis for at teoriene er gale. De pretenderer ikke å ta vare på alle vesentlige forhold. Men kanskje er det slik at «summen» av partielle resonnementer ekskluderer forhold som er viktigere enn vi gjerne antar.

I «arbeidsmarkedskapitlet» tar Sandmo opp bl.a. konflikten mellom effektivitet og rettferdighet, minstelønn og sysselsetting og økonomiske konsekvenser av nye holdninger til arbeid og inntekt. Her er klare og logisk uangripelige resonnementer, men det slår meg at økonomers bidrag i arbeidsmarkedsteori kan være litt på siden av det relevante. Det virker f.eks. ikke alltid så relevant å anta at det er en «trade off» mellom trivsel på den ene siden og lønnsnivået på den andre når en sammenlikner ulike jobber. Samme jobb gir ofte både høy lønn og høy trivsel.

I diskusjonen om lønnsnivå og sysselsetting får en ofte inntrykk av at regulerte minstelønninger har stor betydning i det norske arbeidsmarkedet. Det er vel egentlig ikke så mye av dette. Og i de tariffområdene dette finnes, er satsene ofte lave i forhold til de faktiske lønningene som betales. Det er også viktig å være klar over at tariffoppgjør ofte bestemmer lønnsendring og ikke nivå. I industrien har de sentrale

oppgjørene stått for bare en mindre del av den samlede lønnsutviklingen.

I kapitlet om skattespørsmål finner vi artikler om «gode skatteregler» og skatteunndragelse. Prisstigningens betydning for skattesystemet tas bare opp i forhold til spørsmålet om justering av progresjonsgrenser. Det hadde vært enda mer interessant med Sandmos bidrag til real-skatt-debatten. Den er vel betydelig viktigere. Inflasjonen har hatt langt større konsekvenser for beskattningen ved at en hele tida har holdt fast ved et nominelt inntektsbegrep uten korreksjon for prisstigningens virkninger for gjelds- og fordringsforhold m.v.

Sandmos artikkel gir etter min mening et noe overdrevet inntrykk av skjerpet progresjon i inntektsskatten i løpet av 1970-tallet. Det er riktig at andelen skatteyttere med marginalsatt på over 40 prosent (eks. trygdeavgift) har økt fra 4 til 32 prosent i perioden 1970-81. Men her er det viktig å understreke at reallønn pr. årsverk steg med ca. 40 prosent i denne perioden.

Om vi (med utgangspunkt i Aktuelle skattetall) justerer ned alle inntekter i samsvar med dette (30 prosent), vil bare 1/3 av de forannevnte fortsatt ha en marginalsatt på over 40 prosent. Det synes å indikere at inntektsveksten forklarer mer av «skatteskjerpelsen» enn manglende prisjustering av progresjonsskalaen. Men dette reduserer selvsagt ikke det problemet som ligger i at så mange flere på marginen står overfor høye skattesatser.

Boka har fire artikler om miljø- og ressursøkonomi. Det forklares godt at avgifter på forurensninger er å foretrekke framfor kvantitative reguleringer. Vi drilles også i «energipris etter grensekostnad» som investeringskriterium. Dette er vanskelig stoff – også for økonomer – og en står overfor et stort pedagogisk problem. For å komme skikkelig med i den politiske debatten om dette

emnet, må en nok også si noe mer om mulige konsekvenser for ulike bransjer og distrikter.

Bokas siste del om styringsmekanismer og funksjonsfordeling i økonomien er særlig leseverdig. Her er det en kort, men usedvanlig klar og god framstilling av en rekke meget treffende problemstillinger for styringen av en økonomi som den norske. Men jeg har litt vanskelig for å er-

klære meg enig i Sandmos oppfatning av at det er innen allokeringspolitikken vi ser den «kvalitativt viktige ekspansjonen av økonomisk politikk».

Er det ikke heller slik at det med økende innslag av interessekonflikter stadig oftere blir tatt beslutninger med store allokeringsevninger uten at de økonomiske hensynene blir tillagt særlig vekt? Jeg har inntrykk av at de økonomiske

avveiningene står adskillig sterkere i stabiliseringspolitikken. Eller sagt på en annen måte: Finansdepartementet har større innflytelse på den kortsiktige økonomiske politikken enn de (gjennom Planleggingsavdelingen?) kanskje burde ha over beslutninger med store langsiktige allokeringsevninger.

** Stein Reegård*

* Reegård er «LO-økonom».

PRISDIREKTORATET

KONTORSJEF TIL BRANSJEAVDELINGEN

Prisdirektoratet har hovedansvaret for gjennomføringen av myndighetenes prispolitikk. Tyngdepunktet i direktoratets arbeid er i de senere år i økende grad skjøvet over fra arbeid med direkte prisregulering til arbeid med konkurransefremmende tiltak og prisovervåking.

Bransjeavdelingen består for tiden av fire kontorer. Avdelingens hovedansvarsområde er

- overvåking og analyse av pris- og markedsforholdene i næringslivet
- analyse, planlegging og gjennomføring av tiltak til fremme av samfunnsøkonomisk rasjonell konkurranse
- administrasjon og overvåking av prismyndighetenes ulike pris- og konkurranseregulerende bestemmelser.

Det overveies endringer i avdelingens inndeling og kontorenes arbeidsområde med sikte på økt effektivitet i arbeidet med gjennomføring av myndighetenes pris- og konkurransepolitikk.

Kontorsjefen vil få ansvaret for avdelingens arbeid med ovennevnte saker innenfor konkrete sektorer/varemarkeder i næringslivet.

Stillingen krever høyere utdanning fra universitet eller høyskole og erfaring fra arbeid med makro-, nærings- eller bedriftsøkonomiske spørsmål i offentlig eller privat virksomhet. Det vil bli lagt vekt på evne til analytisk arbeid og arbeidsledelse.

Lønnstrinn 27.

Nærmere opplysninger ved prisdirektør Egil Bakke eller avdelingsdirektør Jan A. Halvorsen i telefon 41 82 70.

Søknaden sendes

PRISDIREKTORATET,

Postboks 8132, Dep., Oslo 1,
innen 1. desember 1983.

Kartellet er den største hovedsammenslutning i staten. 23 fagforbund i LO er tilsluttet Kartellet med til sammen 115 000 statstilsatte medlemmer.

ØKONOM

Vår økonom skal gå over i annen stilling, og vi søker hans etterfølger.

Arbeidsoppgavene vil fortrinnsvis være økonomiske beregninger, statistikk, utredning og bistand ved forhandlinger. Generelt vil arbeidet tilpasses de lønns- og personalpolitiske oppgaver organisasjonen til enhver tid arbeider med.

Lønn etter avtale.

Vil du vite mer om stillingen, ta kontakt med sosialøkonom Einar Heitmann på telefon (02) 40 10 44 eller formann i Kartellet, Nils Totland, (02) 40 10 40.

Søknad sendes snarest:

STATSTJENESTEMANNSKARTELLET

A/S Statstilsattes Hus,
Møllergt. 10, Oslo 1.

PRISDIREKTORATET

LEDIGE STILLINGER i Bransjeavdelingen og Kartellavdelingen.

Prisdirektoratet har et hovedansvar for gjennomføringen av myndighetenes pris- og konkurransepolitikk. Retningslinjene for denne politikken er endret i de senere år. Tyngdepunktet i direktoratets arbeid er som en følge av dette skjøvet over fra arbeid med direkte prisregulering til arbeid med overvåking og tiltak for å fremme rasjonell konkurranse.

Direktoratet er nå i ferd med å styrke sin kompetanse og kapasitet i overensstemmelse med denne nyorienteringen av myndighetenes politikk. I tiden fremover vil bl.a. arbeidet med vurderinger av offentlige etableringshindringer og andre reguleringer som en del av konkurransepolitikken bli prioritert. Som et ledd i dette skal det tilsettes flere godt kvalifiserte saksbehandlere med høyere utdanning, *fortrinnsvis økonomer*, i Bransjeavdelingen og Kartellavdelingen.

Bransjeavdelingen består av fire og *Kartellavdelingen* av tre kontorer. Avdelingens arbeidsområde er:

- overvåking og analyse av pris- og markedsforholdene i næringslivet
- analyse, planlegging og gjennomføring av tiltak til fremme av rasjonell konkurranse
- administrasjon av gjeldende pris- og konkurranseregulerende bestemmelser, herunder meldeplikten for konkurranseregulerende avtaler og for storbedrifter
- internasjonalt samarbeid om overvåking og fremme av rasjonell konkurranse, innenfor Norden, EFTA og OECD.

Vi kan tilby krevende arbeidsoppgaver og trivelig arbeidsmiljø i sentralt beliggende lokaler i Oslo sentrum.

Lønnstrinn 18–22.

Nærmere opplysninger ved prisdirektør Egil Bakke, avdelingsdirektørene Else Bøe og Jan A. Halvorsen eller kontorsjef Bjørn Walle i telefon 41 82 70, eller ved personlig besøk i H. Heyerdahlsgt. 1, Oslo 1.

Søknad sendes

PRISDIREKTORATET,

Postboks 8132, Dep. Oslo 1,
innen 12. desember 1983.

Nye forskningsrapporter

Rapportene fåes kjøpt ved henvendelse til institusjonen.

MØREFORSKNING

Postboks 325, 6101 Volda – tlf. (070) 76 785

Regionaløkonomiske perspektiver på valg av utvinningstempo i Nordsjøen
av Arild Hervik, Arild Sæter og Olav Hauge

Rapporten omhandler hvordan framveksten av oljesektoren og bruk av oljeinntektene har påvirket den fylkesvise sysselsettingsutvikling i perioden 1974 – 80 i fylkene Aust- og Vest-Agder, Rogaland, Hordaland og Møre og Romsdal. Disse empiriske resultatene brukes så som grunnlag for regneeksempler på sysselsettingsutviklingen i de samme fylker fram mot år 2000. Regneeksemplene baserer seg på analyser fra den makroøkonomiske modellen MSG som gir beregninger for ulike utvinningstempo i Nordsjøen og alternative disposisjonsprogram av oljeinntektene. Modellen REGION splitter disse utviklingsbanene på fylker. Analyser for næringsutviklingen i fylkene i oljeperioden 1974 – 80 brukes for å korrigere disse utviklingsbanene fra REGION for spesielle forhold knyttet til oljeøkonomien.

140 sider. Kr. 50,-. Forskningsrapport nr. 8301.

INDUSTRIØKONOMISK INSTITUTT

Breviksen 2, 5035 Bergen – Sandviken – tlf. (05) 25 56 60

Interface Management in Megaorganizations
av Torger Reve

Large-scale development and construction projects require complex temporary organizations spanning organizational boundaries. These megaorganizations create important organization design problems which have received little research attention. Coordination and management of interfaces go to the crux of project management. The paper draws its examples from the offshore oil industry.

30 sider. Kr. 25,-. Arbeidsrapport nr. 54.

Innkjøpsstrategi og bedriftstilpasning. Noen erfaringer fra lokale bedrifters deltakelse ved utbygging av de petrokjemiske anleggene i Bamble og på Mongstad. Kårstø-prosjektet. Delrapport nr. 5
av Eirik Vatne

Rapporten gir en oversikt over hvilke erfaringer utbyggere på den ene siden og lokale bedrifter på den andre side hadde ved utbyggingen av Mongstadraffineriet og Bambleanleggene. Det blir skissert en rekke krav som må oppfylles for at mindre lokale bedrifter skal oppnå leveranser.

17 sider. Kr. 25,-. Arbeidsrapport nr. 55.

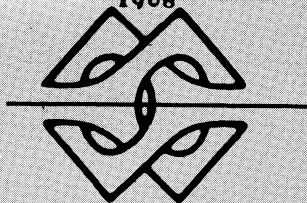
Haugesundsregionens industrielle basis før utbyggingen av Kårstøterminalen. Kårstø-prosjektet. Delrapport nr. 7
av Eirik Vatne.

Rapporten gir en beskrivelse av industristrukturen i Haugesundsregionen. Basert på et omfattende intervjumateriale beskrives regionens markedsposisjon, arbeidsmarked, erfaringer med bedriftsamarbeid og satsing på å oppnå leveranser til Kårstøterminalen.

51 sider. Kr. 35,-. Arbeidsrapport nr. 57.

NSF

1908

Redaksjon:

Tore Jørgen Hanisch
Eilev S. Jansen
Steinar Juel
Asbjørn Rødseth

Redaksjonsutvalg:

Tormod Andreassen
Jarle Bergo
Helge Brunborg
Tore Holm
Jørn Rattsø
Knut Regbo
Alice Rostoft
Aimée Staude
Steinar Strøm
Arild Sæther
Sigurd Tveitereid
Stein Østre

Produksjonssekretær:

Turid Holt-Jacobsen

Utgitt av

Norske Sosialøkonomers
Forening
Formann: Ingvar Strøm

Bladets adresse:

Storgt. 26 IV
OSLO 1
Telefon (02) 41 81 01
Postgiro: 5 16 35 48
Bankgiro: 6001.05.13084

Medlem av Den Norske
Fagpresses Forening

Utkommer med 11 nummer
pr. år, den 15. hver måned
unntatt juli.

Abonnement kr. 150,-
Enkeltnr. kr. 20,-

ANNONSEPRISER (ekskl. m.v.a.)

1/1 side kr. 1 800,-
3/4 side kr. 1 400,-
1/2 side kr. 1 000,-
1/3 side kr. 800,-
1/4 side kr. 600,-

Trykt i offset.
Reklametrykk A.s, Bergen

**Opplegget for datainnsamling på Kårstø-prosjektets arbeidsmarkedsdel. Kårstø-prosjektet. Delrapport nr. 8
av Stein Erland Brun**

Rapporten beskriver og begrunner opplegget for datainnsamlingen på Kårstø-prosjektets arbeidsmarkedsdel. Det presenteres også et rammeverk for en mer helhetlig analyse av dataene. Dette rammeverket er en dynamisk simuleringsmodell for samspillet mellom arbeidsmarkedsutvikling, befolkningsutvikling og boligmarkedsutvikling.

73 sider. Kr. 40,-. Arbeidsrapport nr. 58.

**Bruken av likestillingstilskudd i Nordland 1979-83
av Birgit Helene Jevnaker**

Rapporten omhandler IØIs evaluering av det nye sysselsettingstiltaket med likestillingstilskudd på kr. 20,- i timen i ett av prøvefylkene, Nordland, i perioden 1979-83. IØIs undersøkelse viser at yngre kvinner i Nordland - der ordningen har vært brukt - er blitt rekruttert til fast, lønnet arbeid og vesentlig til *industribedrifter*. Antallet synes beskjedent, antakelig fordi arbeidskontorene i liten grad har tatt i bruk virkemidlet.

42 sider. Kr. 30,-. Arbeidsrapport nr. 60.

**Omstillingsfondets virksomhet 1963-79, med hovedvekt på bransjeprogrammene og perioden 1975-79
av Øistein Eriksen**

Rapporten gir først en oversikt over Omstillingsfondets formål, organisasjon og virkefelt over tid. Deretter reises noen problemstillinger ang. stillinger og bruk av ulike industripolitiske virkemidler, forut for analyser av fondets bevilgninger, bransjeprogram og effekter av virksomheten.

74 sider. Kr. 40,-. Arbeidsrapport nr. 61.

NORGES BANK

Bankplassen 2, Oslo 1 - tlf. (02) 41 21 20

**Hvorfor monetarismen blir for enkel
av Arne Jon Isachsen**

Hensikten med dette notatet er å drøfte det empiriske og teoretiske grunnlaget for monetaristenes anbefalinger. Det hevdes at holdbarheten av vesentlige antakelser som «monetary rule» bygger på, er mindre holdbare nå enn før. Det har bl.a. sammenheng med finansielle innovasjoner som gjør pengebegrepet uklart, og økende kapitalmobilitet som svekker stabiliteten i etterspørselen etter et lands valuta. De pengepolitiske erfaringene i enkelte land der monetarismen er forsøkt satt ut i livet, blir diskutert.

Arbeidsnotatet foreligger nå i bokform fra Bedriftsøkonomens Forlag.
83 sider. 26. mai 1983.

**Norsk økonomisk politikk og mulighetene for sysselsetting og vekst
av Asbjørn Fidjestøl**

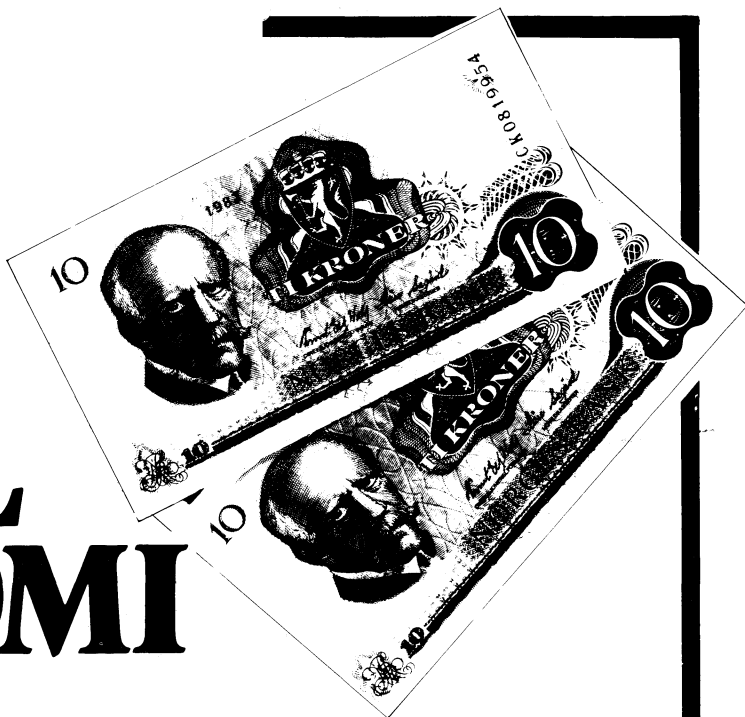
I arbeidsnotatet drøftes den økonomiske utvikling i Norge fram til 1982 og utviklingen fram til 1987 under ulike alternativer for internasjonal vekst og oljepris-utvikling. Virkninger av ulike tiltak til motvirking av arbeidsløshet analyseres. Analyseverktøyet er MODIS virkningstabeller. Hovedresultater i arbeidsnotatet er gjengitt i Sosialøkonomen for juni 1983 i en aktuell kommentar med tittelen «Sysselsettingen i et 5-årsperspektiv».

40 sider. 7. oktober 1983.

Generalforsamlingen

Norske Sosialøkonomers Forening avholder ordinær generalforsamling 24. november 1983. Innkalling blir gitt skriftlig.

Nye bøker i SOSIAL ØKONOMI

Leif Johansen

OPPTAKT TIL SOSIALØKONOMIEN

Boken er en innledning til faget sosialøkonomi. Den gir en orientering om hvorfor det er behov for økonomisk teori og hva slags problemområder som tas opp, hva meningen og formålet er med sosialøkonomens bruk av modeller og hvordan modellene brukes i praksis. Kr 110,-.

Leif Johansen

KRISER OG BESLUTNINGSSYSTEMER I SAMFUNNSØKONOMIEN

Dette er en artikkelsamling om sammenhengen mellom de økonomiske kristendensene i Norge og i andre land og de beslutningssystemer som råder innenfor økonomien i de enkelte land i verdensøkonomien. Kr 130,-.

Preben Munthe
**SIRKULASJON,
INNTEKT OG
ØKONOMISK VEKST**
Ny utgave

Boken gir en innføring i makroøkono-

mien og gir en enkel framstilling av de sentrale deler av faget. I denne nyutgaven er det føyet til et nytt kapittel om inntektsbestemmelse i et samfunn med produkt- og pengemarked. De tallmessige oppgaver er ført å jour, og en rekke endringer er foretatt i teksten. Kr 170,-.

Viktor Norman

EN LITEN, ÅPEN ØKONOMI

Denne boken gir en innføring i hvordan en liten, åpen økonomi som den norske fungerer. Den tar blant annet opp mulighetene for å opprettholde jevn og høy sysselsetting kombinert med utenriksøkonomisk balanse, forhold som påvirker enkeltbransjens evne til å konkurrere, lønnsdannelse og faktorer som virker inn på reallønningene.

Boken drøfter også forholdet mellom skjermet og konkurranseutsatt virksomhet og utenrikshandel basert på komparative fortrinn kontra handel basert på «markedslinjen». Kr 183,-.

**UNIVERSITETS
FORLAGET**